

4: **Tilbakeskritt for instituttene** • 5: Klima, klima, klima! • 6: En heterodoks økonom • 8: Fri flyt av kunnskap • 10: Fler nobelpristagare från Europa... • 11: Lav uttelling for Norge • 12: Gjenreis politikken • 13: Drahjelp fra Brussel? • 14: Humaniora i stöpsleven • 16: Humaniora i Sverige – sett fra Norge • 17: Offensiv nasjonal strategi i vente • 18: Svak bestillerkompetanse • 20 : Svak bestiller? Sterk iverksetter! • 21: Erfaren bestiller • 22: Volvoavtalen • 23: Evalueringsfeltet lukkes • 24: Feil om regionale forskningsfond • 25: Læring og innovasjon i det mangfoldige Europa

2 / 2008

FORSKNINGSpolitikk

Fagbladet for forskning, høyere utdanning og innovasjon



- Nyorientering i europeisk forsknings- og innovasjonspolitik
- Humaniora i Sverige – sett fra Norge

Innhold

6: En heterodoks økonom

Randi Søgne

“Grunnleggeren av «Aalborgskolen» og opphavsmannen til begrepet «nasjonale innovasjonssystemer» er velkjent for alle innovasjonsforskere, men også for politikere og byråkrater. ”

14: Humaniora i støpesleven

Lars Geschwind

“Det har påstås at svensk humanistisk forskning er satt på svältkost og haker etter resursmessig. Situationen har ofte beskrives i termer av kris. ”

18: Svak bestillerkompetanse

Olav R. Spilling

“Evaluering av politiske virkemidler skal bidra til læring og fremtidig politikktutforming. Det skjer i begrenset grad. ”

4 **Tilbakeskritt for instituttene**
Hans Skoie

5 **Klima, klima, klima!**
Nils Petter Gleditsch

8 **Fri flyt av kunnskap**
Aris Kaloudis

10 **Fler nobelpristagare från Europa...**
Lisa Scordato

11 **Lav uttelling for Norge**
Liv Langfeldt

12 **Gjenreis politikken**
Egil Kallerud

13 **Drahjelp fra Brussel?**
Egil Kallerud

16 **Humaniora i Sverige – sett fra Norge**
Petter Aaslestad

17 **Offensiv nasjonal strategi i vente**
Kaja Wendt

20 **Svak bestiller? Sterk iverksetter!**
Tor Bjørn

21 **Erfaren bestiller**
Gry Elisabeth Monsen

22 **Volvoavtalen**
Hans Skoie

23 **Evalueringsfeltet lukkes**
Gry Agnete Alsos

24 **Feil om regionale forskningsfond**
Janne Sjelmo Nordås

25 **Læring og innovasjon i det mangfoldige Europa**
Lars Mjøset

FORSKNINGSPolitikk

Nr. 2, 2008, 31. årgang. ISSN 0333.0273

Utgitt av NIFU STEP
Norsk institutt for studier av innovasjon,
forskning og utdanning.
Wergelandsveien 7, 0167 Oslo
Tlf. 22 59 51 00 Fax: 22 59 51 01
E-post: fpol@nifustep.no
www.nifustep.no

Redaksjon:
Randi Søgne (ansv. red.),
Inger Henaug (red. sekr.), Magnus
Gulbrandsen, Egil Kallerud, Inge Ramberg,
Gunnar Sivertsen, Agnete Vabø
og Per Olaf Aamodt

Abonnement:
Gratis abonnement fås ved henvendelse til
instituttet. Artiklene publiseres også
i elektronisk form fra adressen:
<http://nifu.pdc.no>

Bladet er medlem av Den Norske
Fagpresses Forening og redigeres i
tråd med Redaktørplakaten.

Redaksjonen er avsluttet 28. mai 2008.

Opplag: 8000
Design: Marit Jørgensen
Grafisk produksjon: 07 Gruppen AS

Forsidebilde: Hans Georg Roth, Corbis/
Scanpix. Detail of Monument of Discovery,
Lisboa, Portugal.

EU-vennlig EU-strategi

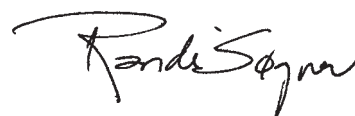
Kunnskapsdepartementet la nylig fram en strategi for Norges samarbeid med EU om forskning og utvikling. Ikke en dag for tidlig, vil vi hevde, med tanke på de store summer utenforlandet Norge bidrar med i finansieringen av EUs forskning. Det pågående 7. rammeprogram, verdens største forskningsprogram, har et budsjett på over 425 milliarder kroner, og Norges kontingent for deltakelse i dette programmet er vel 9 milliarder. Med fullt medlemskap i rammeprogrammene har Norge her en unik arena for å forme sin nasjonale og internasjonale forskningsportefølje framover. Forskningen er Norges hovedkanal inn i EU. Det er derfor gledelig at EU-strategien nå foreligger.

Norge ble medlem av rammeprogrammene i 1994. Siden da har vi brukt store summer på EUs forskning som normalt burde ha avkrevd langt mer politisk interesse i demokratiske fora så vel som strategisk tenkning i forskningsråd og departement, enn tilfellet har vært. Den siste stortingsmeldingen etterspurte «en bred strategisk prosess» for å styrke det langsiktige elementet i EU-samarbeidet. Nå foreligger strategidokumentet – tjukt, gjennomarbeidet og stappfullt av tiltak. Her utfordres nær sagt alle, universiteter og høyskoler, departementer, forskningsråd, ytre etater m.m.: «Alle norske forskningsmiljøer må øke sin innsats for å delta i EU-programmer» – og videre; strategien skal «legge et grunnlag for videre, hensiktsmessig åpning og integrasjon av nasjonale FoU-programmer i det 7. rammeprogrammet» (s.5). For en statsråd fra «nei-partiet» Sosialistisk Venstreparti (SV) må det kjennes noe spesielt å underskrive et til de grader EU-vennlig dokument.

Etter vårt skjønn gjør statsråden det eneste riktige: utarbeider en strategi som skal sikre størst mulig utbytte av midlene (for det fins vel knapt noen lenger som mener at vi overhodet ikke skal delta i EUs forskning).

En strategi kan imidlertid utarbeides fra ulike ståsteder. Et alternativ kunne vært å tilpasse EU-engasjementet i større grad til nasjonale utfordringer og prioriteringer på forsknings- og innovasjonssiden – og i mindre grad omvendt. I flommen av gode intensjoner og konkrete politiske tiltak i strateginotatet savner vi et momentum og fokus. Rapporten henviser rett nok til at de tematiske prioriteringene i 7. rammeprogram er mer eller mindre identiske med våre nasjonale prioriteringer. Men som vi har vært inne på flere ganger tidligere: De såkalt tematiske prioriteringene i Norge har vist seg som vage veivisere for forskningsinnsatsen, historien viser også at de i liten grad er blitt fulgt opp som *prioriteringer*. Vi skulle derfor ønske at EU-strategien i større grad hadde hvilt på erkjente og langt mer konkrete innholdsmessige utfordringer nasjonen står overfor – og stilt spørsmål av typen: I hvilken grad kan EU-samarbeidet styrke disse? På hvilken måte og i hvilket omfang?

Statsråden har imidlertid tatt initiativ i det siste for å koble utfordrende nasjonale samfunnsoppgaver med forsknings- og innovasjonsinnsats. Det burde hun også i større grad ha gjort i sin EU-strategi – og særlig der. Det skulle ikke være noen motsetning mellom en «rød-grønn kunnskapsøkonomi» og et aktivt europeisk forskningsengasjement. Men det ville kreve en EU-strategi nummer to.



randi.sognen@nifustep.no

Tilbakeskritt for instituttene

I *Forskningspolitikk* 1/2008 tar Inge Jan Henjesand fra Abelia til orde for en sterkere integrasjon og harmonisering mellom forskningsinstitutter, universiteter og høyskoler. En slik utvikling vil svekke instituttene og fjerne dem ytterligere fra deres opprinnelige funksjon og rolle, hevder kronikøren.

HANS SKOIE

Henjesands forslag innebærer at instituttene kapasitet til å påta seg oppgaver for næringsliv og forvaltning reduseres som følge av de nye universitetsoppgavene han skisserer. Men hvor egnet er instituttene til å tjene to herrer på lik linje? Hva blir et institutts raison d'être? Samtidig ønsker Henjesand økt næringslivsassistanse fra instituttene. I så måte er han på linje med dem som ønsker at instituttene kommer nærmere oppdragsgivere og praksis – en hyppig etterlysning fra brukersiden. Universitetenes behov for tilnærming til instituttene hører man sjeldnere om.

Henjesand ønsker også å harmonisere instituttene finansieringsmodell med universitetenes og høyskolens, en utvikling som også myndighetene nå legger opp til. Etter mitt skjønn

... et slikt forslag vil utelukkende skade sektoren, finansieringen bør tilpasses instituttene hovedoppgaver og praksis

vil et slikt forslag utelukkende skade sektoren, finansieringen bør tilpasses instituttene hovedoppgaver og praksis. Universitetene og instituttene har essensielt forskjellige oppgaver, og det bør reflekteres i finansieringsmodel-

lene. Innslaget av grunnforskning og undervisning er bl.a. svært forskjellig. Eksempelvis inngår internasjonal publisering begge steder, men den må forventes å ha langt større plass ved universitetene enn ved instituttene. Her kan man ikke sammenligne.

Jeg er enig med Henjesand i at myndighetene langt på vei har ignorert instituttpolitikken – ikke minst finansieringen. Verken forskningsråd eller myndigheter har lyktes. Stortingets ønske om å drøfte instituttene uavhengighet i 1997 smuldrer bort. Kristin Clemets initiativ fra 2003 gjennom forskningsmeldingen har for så vidt blitt fulgt opp, men med et særdeles dårlig resultat: Oppfølgingen gjennom Forskningsrådets rapport (2006) om et nytt finansieringssystem for instituttene innebar langt på vei at rådet fraskrev seg sitt strategiske ansvar for sektoren. Forskningsrådets strategiske oppgave gjennom det nye basisfinansieringssystemet skulle ifølge rapporten være å «korrigere for markedssvikten i instituttene oppdragsmarked». Dette innebar videre at ordningen med strategiske instituttprogrammer falt bort. Forskningsrådets abdikasjon kommer bl.a. til uttrykk i følgende utsagn fra rådets direktør (*Forskningspolitikk*, 4/06): «Store nasjonale programmer og satsinger på sentrale sektorpolitiske områder har på mange områder erstattet den strategiske styringen av instituttsektoren.»

Kunnskapsdepartementets oppfølging i instituttsaken har ikke gjort saken

bedre: Modellen drukner i indikatorer; for vitenskapelig publisering, forskningsrådsinntekter, doktorgradssti-

Kunnskapsdepartementets oppfølging i instituttsaken har ikke gjort saken bedre

pendiater og internasjonale inntekter. Modellen mangler himmel over indikatorene og er nærmest kjemisk fri for strategiske komponenter. Det nye systemet skal innføres i 2009, varsler regjeringen i Kunnskapsdepartementets budsjettproposisjon (2007–2008).

I historisk perspektiv har en tematisk mangfoldig instituttsektor selvsagt ikke vært lett å forholde seg til for myndighetene. Fristillingen fra 1980-årene svekket deres tradisjonelle eier- og styringsmessige inngrep overfor instituttene. Her varierer imidlertid både de formelle og de reelle forholdene mellom instituttene betydelig. Tendenser til å overse mangfoldet i sektoren har ofte gjort seg gjeldende, og vidtgående generaliseringer har blitt lansert. Forskningsrådet har akslet sitt forventede lederskap i sektoren med betydelig ambivalens. Med en universitetssektor og en høyskolesektor som nå går i samme spor, er det mer enn noensinne behov for avklaring av og forståelse for hva som er, og ikke er, instituttene sentrale oppgaver på ulike

felt, og hvilke forventninger vi bør ha til dem.

Henjesand er trolig inspirert av flere danske fusjoner knyttet til sektoren. De fleste av dem har vært påvirket av langvarig turbulens både ved ministerium og institutt. Det har fått Stjernø-utval-

... det var liten tvil om arbeidsdelingen med universitetene den gang

get til å etterlyse en utredning av den danske modellen. Verken denne modellen eller Henjesands forslag fortjener det. Instituttsektoren hører heller ikke hjemme i Stjernø-utvalget.

Forfatteren er også opptatt av EU-forskningen. Han ser den åpenbart som en «pengebinge» for nasjonale formål – penger skal «hentes hjem». EUs målsetting er en annen – nemlig å styrke den europeiske og etter hvert overnasjonale dimensjonen («value added») på en rekke områder. «Europe is lagging behind the US», heter det i EU-terminologien. Henjesand er ikke opptatt av at den voksende EU-forskningen og tilhørende kontingent reduserer den nasjonale innflytelsen over forskningen – beslutningsmyndighet overføres til Brussel. Her trengs en langt mer nyansert tenkning rundt hvilke deler av EU-forskningen nasjonen skal engasjere seg i og være tjent med.

Henjesand konkluderer uten å drøfte hvorfor en variert instituttpark i sin tid kom på banen. I all hovedsak var hensikten å betjene næringsliv og forvaltning med utgangspunkt i anvendt forskning, formidling og rådgivning. Bevegrunnene var mange. Men det var liten tvil om arbeidsdelingen med universitetene den gang. Vi fikk bl.a. institutter fordi:

- De mange små og mellomstore bedriftene i Norge gav tidlig impulser til offentlig bistand knyttet til FoU. Utenlandske impulser – særlig i mellomkrigstiden – forsterket denne tendensen.
- Utvikling, regulering og forvaltning

av karrige primærnæringer inspirerte tidlig til fellesløsninger på FoU-området – særlig innenfor landbruk og fiske.

- Olje- og gassfunnene i Nordsjøen gav oppgaver til store deler av de teknisk-industrielle instituttene. Vellykkede offentlige tiltak – ikke minst teknologiavtalene – styrket disse impulsene.
- Den norske velferdsstaten – og flere sterke talsmenn for denne – ønsket tidlig «å diagnostisere» samfunnsutviklingen og få impulser til å kunne korrigere kursen.
- Det kan også hevdes med en viss rett at mange institutter har vist seg meget tilpasningsdyktige og til dels opportunistiske med hensyn til oppgaver man har involvert seg i utenfor forskningen.

Myndighetene har for øvrig vært engasjert i de fleste instituttetableringene. Instituttene ble etter hvert også

Den svenske regjeringen la nylig fram «Handlingsplan för en ny institutssektor»

sterkt etterspurt. Thulinreformen med fristilling av instituttene på 1980-tallet medførte at instituttene i mange tilfeller fikk et relativt bredt spekter av arbeidsoppgaver.

Når myndighetene – og Henjesand med sitt forslag – i realiteten klart svekker instituttenes opprinnelige funksjon og rolle, kan det være verdt å minne om utviklingen i Sverige som nå går i motsatt retning: Den svenske regjeringen la nylig fram «Handlingsplan för en ny institutssektor». Handlingsplanen tar til orde for en styrket instituttsektor og en tydeligere rolle for instituttene – med henvisning til at «Sverige måste (...) bli bättre på att omsätta sin kunskap i tillväxt och sysselsättning och utvecklingstakten måste höjas».

Hans Skoie er tilknyttet NIFU STEP.

Klima, klima, klima!

I vide kretser har klimaskeptikere en status omtrent på nivå med Holocaust-fornektere. Det er ikke noen gunstig utvikling for noen, heller ikke for oss som i hovedsak godtar det internasjonale klimapanelets oppsummering av forskningen om menneskeskapte klimaendringer. Nettopp fordi klimaendringer kan ha så store konsekvenser, er det viktig med en åpen debatt. Jo flere utfordringer som er tilbakevist på faglig grunnlag, jo sterkere står IPCCs egen tolkning.

Selv har jeg nøydt meg med å markere en viss skepsis til den påståtte sammenhengen mellom klima og sikkerhet. Dette spørsmålet har IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change) foreløpig ikke behandlet inngående. Men i offentlig debatt rykker det stadig nærmere sentrum – ikke minst etter at fredsprisen i fjor ble tildelt IPCC og Al Gore.

Nobelkomiteen har begrunnet sitt valg med et utvidet sikkerhetsbegrep, som også omfatter miljø. På bakgrunn av den store usikkerheten om konsekvensene av klimaendringene, er et slikt standpunkt lett å forsvare. Men komiteen har gått et skritt videre og hevder at klimaendringer kan føre til flere væpnede konflikter både internt og mellom land. Komiteens sekretær, Geir Lundestad, hevder at denne sammenhengen allerede er dokumentert og at fredsforskerne snart vil innse at det er slik.

Geir Lundestad har vært en sterk talsmann for internasjonalisering og kritisert det han kaller kretsmesterskap i forskning. Vi kan vel regne med at det ikke er kretsmestre han stoler på, når han forutsier hva fredsforskere kommer til å være enige om i framtiden.

Men i et intervju i *Morgenbladet* 14. mars nekter Lundestad å oppgi hvilke forskere han bygger på. «Vi vil ikke at det skal bli nøyddet til å gå inn i lange debatter med Gleditsch og hans like.» Det er klar tale. Men hvis spørsmålet er så viktig, er det kanskje også verd en debatt?

Nils Petter Gleditsch

Nils Petter Gleditsch er forsker I ved Institutt for fredsforskning (PRIO), redaktør av *Journal of Peace Research* og professor II i statsvitenskap ved NTNU.

En heterodoks økonom

Grunnleggeren av «Aalborgskolen» og opphavsmannen til begrepet «nasjonale innovasjonssystemer» er velkjent for alle innovasjonsforskere, men også for politikere og byråkrater. Professor Bengt-Åke Lundvall er nemlig opptatt av «impact» – ikke bare i tidsskriftverdenen, men liksom mye i politikken. For tiden omhandler hans primære budskap *læring*.

RANDI SØGNEN

– Innovasjon er nøkkelen til et lands konkurranseevne og vekst, og *læring* er nøkkelen til innovasjon. Slik oppsummerer innovasjonsforskeren og økonomiprofessoren sitt ethos.

– Vi beveger oss fra en kunnskapsøkonomi til en lærende økonomi, forteller Lundvall. Dette innebærer ikke at investeringer i kunnskap og FoU blir mindre viktig enn før, men at tempoet i kunnskapsutviklingen avkrever en absorpsjonsevne og en evne til læring og omstilling som klart skiller seg fra tidligere tider. Både arbeidsplassen og samfunnet generelt blir sentrale læringsarenaer, og for arbeidstakeren blir læresituasjonen livslang. Dette krever igjen ikke bare et høyt utdanningsnivå, men også en interaksjon mellom utdanningsinstitusjoner og arbeidsliv som vi ikke har vært vant til tidligere. Det gjelder å forberede folk på at de skal lære livet ut. Studier viser at det er store forskjeller på europeiske land når det gjelder endringsvilje og omstillingsevne.

Norden – en lærende sone

Men her i Norden står det bra til?

– De nordiske land er eksempler på sterke *lærende* økonomier, det er derfor de gjør det så bra. Strengt tatt burde det gå dårlig med oss skandinaver – som kommer fra små land med høye lønnsutgifter, dyre produksjonsprosesser og store kostnader knyttet til det å framdrive kunnskap.

Ifølge Lundvall har dette nordiske paradokset en åpenbar forklaring: Egenskaper ved de nordiske samfunn som høyt utdanningsnivå, kort avstand mellom ansatt og sjef, høy grad av deltakelse av ulike grupper i besluttede prosesser og et relativt fleksibelt arbeidslivs- og utdanningssystem, fremmer fleksibilitet og dynamikk. Lundvalls forskning viser bl.a. at en stor andel av arbeidsstokken i de nordiske land opplever at de har innflytelse på arbeidsplassen og deltar i lærings- og omstillingsprosesser.

Humankapital – avgjørende ressurs

Lundvall og «Aalborgskolen» er framfor alt opptatt av humankapital: Globalisering innebærer at teknologiske nyvinninger og vitenskapelige gjennombrudd går i rekordtempo og spres med lynfart, mens den viktigste ressursen – men-

neskene som frambringer nyvinningene – forblir i store trekk lokalt. I konseptet «nasjonale innovasjonssystemer» blir fokus på menneskene stadig viktigere for å forstå innovasjon, framhever Lundvall.

– Det nytter lite å være en lynskarp ingeniør om du ikke kan interagere, absorbere, påvirke og føre deg i stadig skiftende organisatoriske omgivelser. Den erfaringsbaserte læringen som en slik virkelighet fremmer, er liksom viktig som formell utdanning og grader.

DUI – «Learning by doing, using and interacting» indikerer kjernen i Lundvalls forskningsinteresse for tiden og ikke minst *interaksjonen* mellom erfaringsbasert læring og formalisert kunnskap, som Lundvall benevner STI – «Science – technology – innovation». Og her utfordrer Lundvall innovasjonsforskningen, arbeidslivsforskningen og ikke minst sitt eget fag; samfunnsøkonomien.

Arbeidslivsforskningen i bakevje

– Innovasjonsforskningen – og økonomifaget især – har aldri fullt ut fattet kompleksiteten i innovasjonsprosessen, at den også i stort monn omfatter mennesker, relasjoner og institusjonell dynamikk, faktorer som vanskelig lar seg kodifisere og måle. Mitt prosjekt er å gjøre denne essensielle delen av innovasjonsprosessen forskbar. Dette tverrfaglige feltet burde vært en hovedoppgave for arbeidslivsforskningen, som tradisjonelt har stått sterkt i Norge, dessverre synes den å ha frakoblet seg selv fra innovasjon og innovasjonsforskningen. Det er synd – her ligger et stort potensial.

Bengt-Åke Lundvall er en av de mest sentrale teoretikerne i moderne innovasjonsteori. Den svenske innovasjonsforskeren er professor i økonomi ved Universitetet i Aalborg. I nært samarbeid med den kjente britiske samfunnsøkonomen Christopher Freeman utviklet Lundvall begrepet (*nasjonale innovasjonssystemer*) på midten av 1980-tallet. Vel ett tiår senere ga han opphav til et nytt begrep: *lærende økonomier*. Fra sitt ståsted i Aalborg har Lundvall vært en nøkkelfigur i forskningen rundt hva som fremmer innovasjon. Ved siden av Freeman er Richard R. Nelson en toneangivende skikkelse på feltet. Lundvall peker også på Norges Jan Fagerberg som en annen sentral aktør i dette nettverket av utradisjonelle økonomer. Lundvall har i snart 30 år spilt en nøkkelrolle i



Bengt-Åke Lundvall er professor i økonomi i Aalborg.
Foto: Olav R. Spilling.

europaiske og globale forskningsnettverk på sitt felt. Han har i tillegg hatt en rekke fremtredende verv i forskningsråd og politisk oppnevnte råd og utvalg rundt om i verden. Kinas siste langtidsplan for innovasjon er også inspirert av hans analyser.

Du har også vært byråkrat ...

– Ja, jeg tilbrakte tre år i OECD som visedirektør, en givende, men anstrengende, periode i mitt liv. Jeg deltok i ledelsen av et stort prosjekt om arbeidslivsstudier. Samarbeidet med tradisjonelle økonomer var krevende – de hadde vanskelig for å forstå den type dynamiske effekter som knytter seg til innovasjon og læring – og jeg var i et klart mindretall.

Men det var forsker jeg ville være, ufriheten og de finpolerte byråkratiske vendingene passet ikke mitt temperament.

Statsministeren i spissen!

Samtalen kom etter hvert også til å handle om norsk politikk. I Norge venter vi nå på en ny stortingsmelding om innovasjon.

På tampen av meldingsarbeidet; har du noen gode råd til den norske regjering?

– Statsministeren må gå i spissen! Det gjør han i såpass forskjellige, men vellykkede og interessante økonomier som Finland og Kina: Her leder statsministeren an i forsknings- og innovasjonspolitikken, men det krever at han er interessert! Som statsminister ville jeg i denne situasjonen skaffet meg et lite sekretariat utenfor departementene, med et fåtall *håndplukkede* personer fra forskning, næringsliv, fagforeninger, m.v., som deltar i kraft av seg selv og sin kunnskap og erfaring – og ikke som representanter for sine organisasjoner. Når det gjelder slike midlertidige sekretariater, har vi gode eksempler fra andre land. Det kan dreie seg om en type «clearinghouse» som utvikler visjoner, overordnede prioriteringer og langsiktige mål som «overprøves» i demokratiske fora – så overtar departementene i den videre utforming, utredning og oppfølging.

– Mitt andre råd til Norge er: Sats videre på flaggskipet deres; energi og miljø, et område som garantert vil få stor avkastning framover – en slags «no regret»-politikk. Jeg støtter generelt tanken om noen få prioriterte områder, og energi og miljø er et område med betydelige komparative fortrinn i Norge.

Vel og bra, Lundvall, men i Norge står distriktene sterkt ...

– Ja, dere har en sterk regional tenkning i Norge – ta den med videre, men fokuser: Man trenger noen få sentra utenfor Oslo. Sats videre på miljøer med komparative fortrinn og potensial. I et lite land som Norge må det nødvendigvis være et særdeles begrenset antall.

– For det tredje; min kjepphest igjen: kanalisere oppmerksomheten mot organisasjonsformer som fremmer læring og fornyelse – det gjelder i såvel arbeidslivet som i utdanningssystemet. Vinnerlagene må nemlig skapes – i vår tid blir *Creating the winner* langt viktigere enn *Picking the winner*. I dette bildet spiller organisasjonsløsninger og infrastrukturelle forhold en nøkkelrolle. Men det er ikke lett å få økonomene med på denne tankegangen, legger han til, samfunnsøkonomene har en meget sterk posisjon i Norge – så sterk at jeg er redd det kan bli den viktigste barrieren mot en ambisiøs og effektiv innovasjonsstrategi.

Til slutt, Lundvall: Du trives i møtet mellom politikk og forskning?

– Ja, så lenge jeg opplever å ha en viss innflytelse – og kan leve med det faktum at politikerne er selektive og plukker kun de konklusjoner som er forenlige med deres politiske ståsted.

Randi Søgne er ansatt ved NIFU STEP.

Nye trekk i europeisk forsknings- og innovasjonspolitik

Fri flyt av kunnskap

Gjennom Lisboa- og Barcelona-erklæringene tidlig på 2000-tallet utmeislet EU en svært ambisiøs forsknings- og innovasjonspolitik med tre-prosent-målet i spissen. Et raskt blikk på EUs forsknings- og innovasjonsagenda i 2008 viser at EU-kommisjonen jobber med langt flere og mer dyptgripende prosesser enn tre-prosent-målet. Fri kunnskapsflyt er stikkordene.

ARIS KALOUDIS

Barcelona-målet eller tre-prosent-målet som det gjerne kalles her hjemme, er fortsatt en viktig søyle i EUs forsknings- og innovasjonspolitik, men fokus flyttes nå gradvis til et mer «holistisk» perspektiv, med vekt på koordinering, harmonisering og videreutvikling av europeiske kunnskaps- og kompetansesystemer.

I den pågående revisjonen av Lisboa-strategien rettes særskilt oppmerksomhet mot den såkalte «femte friheten»; «fri flyt av kunnskap». De andre «frihetene» knytter seg som kjent til bevegelse av mennesker, varer, kapital og tjenester.

Synergi gjennom fri flyt

Fri flyt av kunnskap er et særdeles krevende politisk mål. Det innebærer blant annet en langt bedre koordinering enn tidligere av ulike sektororienterte politiske deltemaer i Europa. I rapporten om den nye Lisboa-strategien (2008–2010) skriver for eksempel José Manuel Durão Baroso at triangelet utdanning-forskning-innovasjon må koordineres og styrkes betydelig i årene som kommer og frafallet i skolen reduseres. Man kan hevde at debatten om tre-prosent-målet både i Norge og i Europa for øvrig kan sperre for diskusjonen rundt Barosos visjon, nemlig en helhetlig politikk for det europeiske kunnskapssamfunnet.

Også Europarådet framhever at den «femte friheten» må prioriteres i denne nye treårsrunden med oppfølging av Lisboa-strategien. Rådet påpeker videre

Lisboa-prosessen

- Lisboa-prosessen ble vedtatt på EUs toppmøte i mars 2000 i Lisboa.
- Hovedmålet i Lisboa-strategien var: EU skulle bli «den mest dynamiske og konkurransedyktige økonomi i verden» innen 2010.
- En sentral milepæl i Lisboa-strategien var at innsatsen i forskning og utvikling skulle ligge på minst 3 prosent av medlemslandenes brutto nasjonalprodukt innen 2010. Dette målet refereres ofte til som «Barcelona-målet».
- Lisboa-strategien ble revidert i 2005 og i 2008. Revisjonen i 2005 var kjennetegnet av tre hovedpunkter: Utvikling av 7. rammeprogram for forskning, de såkalte «strukturfondene» og EUs 1. rammeprogram for innovasjon (Competitiveness and Innovation Framework, CIP).
- Vi går nå inn i tredje runde av oppfølging og videreutvikling av Lisboa-strategien (2008–2010).

at målet nå må være å skape grunnlag for positive synergier *på tvers* av hovedinnsatsområdene i Lisboa-strategien, den femte friheten skal bidra til dette.

Visjonen om fri flyt av kunnskap i Europa er flott og fengende, men året 2008 er det siste hele året for den sittende EU-kommisjonen. Dette kan innebære at fram til den nye kommisjonen utnevnes høsten 2009, vil oppmerksomheten i hovedsak rettes mot implementering av de mange policyinitiativene knyttet til

den nåværende, *tredje* runden av Lisboa-strategien (2008–2010).

Mer enn fri flyt

De sentrale forsknings- og innovasjonspolitiske virkemidlene som direkte knyttes til denne runden, er:

- fornyet fokus på utviklingen og overvåkingen av et *felles europeisk forskningsområde (ERA)*
- etableringen av det europeiske teknologiinstituttet (EIT)
- oppfølging av de ambisiøse planene knyttet til teknologiplattformene og deres tilknytning til 7. rammeprogram
- gjennomføring av 1. rammeprogram for innovasjon, CIP-programmet (Competitiveness and Innovation Programme 2007–2013).

Videre bør to store og mer langsiktige utfordringer for EU og mer spesielt for Europa-kommisjonen nevnes:

- behovet for bedre koordinering av prosesser og programmer innenfor forskning, innovasjon, utdannings- og arbeidsmarkedspolitik, herunder særlige tiltak og programmer knyttet til livslang læring.
- behovet for bedre oversikt over bevilgningene som kanaliseres gjennom de europeiske strukturfondene til forsknings- og innovasjonsaktiviteter.

Innovasjonspolitikken under revisjon

I EU er det nå tydelige tegn på gryende eksperimentering med nye innova-

sjonspolitiske strategier: Sentrale stikkord her er:

- politikk for ikke-forskningsbaserte innovasjoner
- oppmerksomhet mot innovasjon i tjenestesektorene
- innovasjonspolitiske tiltak tilpasset næringssektorenes ulike behov (sectoral innovation policies)
- utvikling av globalt ledende markeder i EU (lead markets)
- fokus på miljøteknologiske innovasjoner (eco-innovations).

Flere av strekpunktene over skyldes primært erkjennelsen av at ikke all innovasjon og fornying kan fremmes gjennom forskningsaktiviteter. Noen av punktene skyldes også anerkjennelsen av all den kunnskap som fins i bransjer som tradisjonelt ikke investerer mye i FoU, som tjenestesektorene. EU-kommisjonens generaldirektorat for næringsvirksomhet og industri (DG ENTR) - som også har ansvaret for implementering av det nye rammeprogrammet for innovasjon (CIP) – fører an i politikkutviklingen på disse feltene. Det er ingen enkel oppgave: Bare kartleggingen av de såkalte ikke-forskningsbaserte innovasjonene byr på store statistiske utfordringer. Det finnes ingen etablert praksis med hensyn til hvordan en statistisk definerer og måler slike aktiviteter, det samme gjelder måling av offentlig støtte til slike formål.

Videreutvikling av forskningspolitikken og ERA

Hva så med flaggskipet ERA, altså utviklingen av et felles europeisk forskningsområde? Med EU-kommisjonens melding om ERA i 2007, knytter interessen seg nå til følgende problemstillinger: forskermobilitet, infrastruktur for forskning, åpning av nasjonale forskningsprogrammer for forskere fra andre medlemsland, styrking av kvaliteten på den europeiske forskningen gjennom etableringen av sterkere og bredere samarbeidsformer på tvers av land og forskningsutførende sektorer. Noe man bør merke seg, er intensjonen om å åpne ERA for forskere utenfor EU – særlig dem som kommer fra EUs nabolag.

De mest konkrete ERA-tiltakene omhandler likevel utviklingen av et felles arbeidsmarked for forskere, som

del av den «femte friheten». Oppmerksomheten rettes her mot mer transparente og åpnere utlysingsprosesser på tvers av forskningsinstitusjonene i Europa. Forskermobiliteten skal styrkes mellom medlemslandene og på tvers av forskningsutførende sektorer. En søker videre å etablere et «forskerpass», en ordning som



Samhold og enighet må til om Europa-politikken skal lykkes. Foto: Scanpix

skal minimere praktiske og byråkratiske hindringer for forskermobilitet internasjonalt. Her ser EU-kommisjonen klare koblinger mellom ERA-politikken og Bologna-prosessen som generaldirektoratet for utdanning og kultur (DG EAC) har hovedansvar for.

I kjølvannet av disse ambisjonene etterlyses pålitelige indikatorer for å måle status og utvikling i disse prosessene. Allerede i 2008 har forskningsdirektoratet (DG RTD) varslet et nytt sett med indikatorer for å måle ERA-prosessen. Her vil vi legge til at måling av ferdigheter, mennesker og mobilitet i europeisk forskning er vanskelig. Mens vi har relativt gode indikatorer og tidsserier for forskningsfinansiering i EU og OECD-landene, er det store utfordringer knyttet til det å skaffe en god og sammenlignbar statistikk for forskerpersonalet (antall, alderssammensetning, karrierebaner, m.m. på tvers av EU-landene).

Ambisiøs plan for forskningsinfrastruktur

Utviklingen av en felles europeisk infrastruktur for forskning er et annet sentralt tema i ERA-politikken. Et europeisk strategisk forum for forskningsinfrastruktur (ESFRI) utarbeidet i 2006 en oversikt (roadmap) over beho-

vene for en ny forskningsinfrastruktur fram til 2016. Rapporten stadfestet et finansieringsbehov på rundt 14 milliarder euro over en tiårsperiode. ERA-meldingen hevder at både privat sektor og det enkelte land må mobilisere betydelige midler for å imøtekomme en infrastrukturfinansiering av dette omfang.

Åpning av nasjonale forskningsprogrammer?

EUs revisjonsorgan (EU's court of auditors) foretok en revisjon av EUs rammeprogrammer i fjor. Revisjonens hovedkonklusjon er at det ikke er tilstrekkelig kobling mellom planlegging av, innhold i og effekter av rammeprogrammene. Denne kritikken representerer kanskje en av de største utfordringene for forskningsdirektoratet (DG RTD), i lys av sluttevalueringen av 6. rammeprogram i 2008/09 og midtveisevalueringen av 7. rammeprogram i 2010.

En avgjørende problemstilling for ERA og for europeisk forskningspolitikk er åpningen av medlemslandenes nasjonale forskningsprogrammer for forskere fra andre land. Her er det behov for betydelig kreativitet for å vinne en viss sympati for et såpass radikalt forslag. Dette er problematisk nok for Norden som arbeider med saken for de nordiske landenes vedkommende. Ingen av EUs medlemsland har hittil vært proaktive i denne sammenheng.

Europa og EU går i sannhet en spennende, men politisk krevende tid i møte.

Aris Kaloudis er ansatt ved NIFU STEP.

Det nya europeiska forskningsrådet

Fler nobelpristagare från Europa...

... är ett önskvärt resultat från det nya europeiska forskningsrådet (ERC). Genom ramprogrammen har EU först och främst riktat sig mot tillämpad forskning, ERC riktar sig mot högkvalitativ grundforskning. Förväntningarna från Europas forskare är stora.

LISA SCORDATO

Den primära uppgiften för ERC är att, utan tanke på *juste retour* bidra till att mycket selektivt stärka de mest framstående forskarna i Europa. En del av resultaten man förväntar sig är att ERC på sikt ska kunna sätta nya forskningstrender, främja industrins produktion samt ge fler nobelpristagare. Under perioden 1980-2003 kom 68 nobelpristagare i medicin, fysik och kemi från Europa och 154 från USA, och gapet har blivit större med åren.

Enkel och obyråkratisk ansökningsprocess

Formellt ligger ERC under kommissionen men en grundprincip är att forskare och inte kommissionens tjänstemän ska fatta beslut och ta ansvar för utvärdering. ERC ska så långt som möjligt vara frikopplad från politiska särintressen. Vem som ska få anslag avgörs genom en *peer review* process. Dessutom ska en *bottom up* princip råda, det kommer därför inte att finnas några specifika programsatsningar, utan grundforskning inom alla områden ska få möjlighet att konkurrera om anslagen. Andra viktiga principer är att ansökningsprocessen ska vara transparent och obyråkratisk.

ERC: från idé till verklighet

Vid en konferens i Berlin den 27 februari 2007 lanserades det euro-

ERC i korthet:

- Europeiska forskningsrådet ska finansiera den bästa grundforskningen på alla områden i Europa.
- Europeiska forskningsrådet ligger under sjunde ramprogrammets tematiska område *Ideas*.
- Budget: ca 1 miljard euro per år i genomsnitt (omkring 16 % av FP7s totala budget).
- ERC består av en självständig styrelse (*Scientific Council*) och ett tillägnat implementeringsorgan (*Dedicated Implementation Structure*)
- Ansökningarna delas in i två olika grupper: Starting Grants (2007) och Advanced Investigator Grants (2008).

peiska forskningsrådet officiellt av EU-kommissionären för forskning Janez Potočnik. Under sitt invigningstal pekade kommissionären på vikten av att stärka kunskapsunderlagen i Europa för att kunna konkurrera som en av världens främsta kunskapsekonomier. Det är också i den här kontexten som behovet av att institutionalisera Europas ansträngningar för att gemensamt ta fram nya idéer har vuxit fram bland såväl politiker som forskare. Tanken att skapa ett gemensamt forskningsråd på europeisk nivå formulerades redan i början av 1970-talet av dåvarande kommissionären för industrifrågor Altiero Spinelli. Behovet av att stärka forskningssamarbetet i Europa resulterade i etableringen av COST (1971) och European Science Foundation (1974). Idén togs sedan upp igen många år senare av föredetta kommissionären för forskning Philippe Busquin. Efter starka påtryckningar från bland annat forskare utsåg det europeiska ministerrådet i november 2002 en expertgrupp (*Mayor-gruppen*) som skulle utreda

förutsättningarna för ERC. I nummer 1/2004 av *Forskningspolitik* skriver professor Dan Brändström, tidigare huvudsekreterare i expertgruppen, hur det under senare år har blivit allt svårare att finansiera grundforskningssatsningar i varje enskilt land. I början av 2004 lade kommissionen fram sitt första meddelande om «Europa och grundforskningen», där argument lyfts fram för att skapa ett nytt stödsystem för grundforskningen på EU-nivå med NFSs (*National Science Foundation*) *individual grants* som förebild. Det var slutligen under hösten 2006 och i samband med att det sjunde ramprogrammet för forskning sjösattes som kommissionen och parlamentet fattade beslutet om att bilda ERC.

Organisatoriska och praktiska utmaningar

Styrelsen (*Scientific Council*) som består av 22 forskare från hela Europa och som tillsattes av kommissionen juli 2005 har haft den svåra uppgiften att besluta om hur Rådet ska fungera. Två knäckfrågor i diskussionerna har handlat om rådets självständighet gentemot kommissionen samt om strävan att göra ansökningsprocedurerna så enkla som möjligt.

Trots alla höga förväntningar står nu ERC med en rad utmaningar framför sig. En av dem är hur ERC klarar av att hantera den enorma mängden ansökningar som förväntas strömma in. Det är förmodligen för tidigt att säga men ett alternativt framtidsscenario är att ERC på sikt kommer att göras om till en egen myndighet med optimalt sätt mer pengar och en mer säkerställd autonomi.

Lisa Scordato er ansatt ved NIFU STEP.

Det nye europeiske forskningsrådet

Lav uttelling for Norge

Første utlysingsrunde i det europeiske forskningsrådet (ERC) er avsluttet. Sveits, Israel, Nederland, Finland og Sverige er blant landene som fikk størst uttelling i forhold til innbyggertall. Av 92 søknader med Norge som vertsland, passerte kun en nåløyet.

LIV LANGFELDT

Denne første utlysingen gjaldt «karrierebyggingstipend» (Starting Independent Researcher Grants), et prestisje-program for unge forskningstalenter. De utvalgte får mellom 100 000 og 400 000 euro per år i 5 år. Til forskjell fra andre støtteordninger under EUs rammeprogram, er det ingen krav om mobilitet eller samarbeid på tvers av land. Programmet er åpent for alle unge forskere uavhengig av nasjonalitet og land, forutsatt at forskningen har en vertsinstusjon i et av landene som deltar i EUs rammeprogram.

Samlet var det 9167 forskere som søkte, og rundt 300 vil få støtte. Av de som ble prioritert blant de 300 beste kandidatene, finner vi kun én som har valgt Norge som vertsland for sin forskning (ved Senter for hukommelsesbiologi, NTNU). Ytterligere to er rangert som nr. 305 og 336 på listen. Tabellen under viser uttelling for de ulike vertslandene. 14 land som står uten vinnere, er ikke inkludert i tabellen (bl.a. Polen og Tyrkia).

Tre klare vinnerinstitusjoner

Tre institusjoner pekte seg ut som de som har tiltrukket seg flest unge fremragende forskere i konkurransen. CNRS i Frankrike (Centre National de la Recherche Scientifique) har fått 18 vinnere, Max Planck har fått 10, og Universitetet i Cambridge har fått 9.

36 prosent av vinnerne er innenfor biofag og medisin, 45 prosent innenfor annen naturvitenskap og 19 prosent innenfor samfunnsvitenskap og humaniora (tilsvarende fordeling av søknadene var 37 prosent; 48 prosent; 14 prosent). Alder og kjønn har gitt noe ulik uttelling. 30 prosent av søkerne var kvinner, mens kvinneandelen blant vinnerne var 26 prosent. Det var store forskjeller i kjønnsfordelingen i de ulike faggruppene. I tre av de fem faggruppene for samfunnsvitenskap og humaniora var kvinnene i flertall blant vinnerne. Det var imidlertid flere vinnere i de to andre gruppene, og samlet sett var mennene i flertall også innenfor samfunnsvitenskap

ERC «Starting Grants»: Fordeling av de 300 topp prioriterte etter vertsland.

Vertsland	Antall vinnere
Storbritannia	58
Frankrike	39
Tyskland	33
Italia	26
Nederland	26
Israel	24
Spania	24
Sveits	16
Sverige	11
Belgia	10
Finland	7
Ungarn	6
Hellas	4
Østerrike	4
Danmark	3
Irland	2
Kypros	2
Portugal	2
Bulgaria	1
Norge	1
Tsjekkia	1
Total	300

Kilde: NIFU STEP

og humaniora. Gjennomsnittsalderen blant søkerne var 36 år, mens den blant vinnerne var ett år lavere. Den yngste som fikk støtte var 24 år, den eldste 44. Så langt har programmet hatt liten effekt på mobilitet. Av de 300 heldige var det bare 9 som kom fra land som ikke er med i rammeprogrammet.

Totrinns søknadsbehandling

Søknadene ble fordelt på 20 ulike fagkomiteer og gjennomgikk flere trinn med fagfellevurdering. I første runde plukket fagkomiteene ut til sammen 559 søkere som ble invitert til å sende full søknad til andre runde. Alle søkere i denne runden ble intervjuet og fikk anledning til å presentere prosjektet sitt for den relevante fagkomiteen eller en underkomité. Omfattende retningslinjer for vurderingene var utarbeidet i forkant og omfattet også punkt som rangerings- og voteringsmetoder i fagkomiteene (http://erc.europa.eu/pdf/guide-for-erc-peer-reviewers-20_070_910_en.pdf). I tillegg til vurderingene fra de 10–12 komité-medlemmene innhentet man vurderinger fra minimum tre individuelle eksperter. Kriteriene omfattet forskerens potensial, prosjektets kvalitet og vertsinstusjonen. Endelig prioriteringsliste ble fastsatt i et møte der alle fagkomitélederne deltok.

Hele 430 av kandidatene i andre runde passerte «kvalitetsterskelen», men det er altså bare rundt 300 av dem som kan regne med penger fra ERC. En del land har imidlertid annonsert at de vil tilby midler til finalister som faller under ERCs budsjettgrense (Frankrike, Italia, Spania og Sveits).

Liv Langfeldt er ansatt ved NIFU STEP.

Krass kritikk av europeisk forsknings- og innovasjonspolitik

Gjenreis politikken

En radikalt ny tilnærming til europeisk forskning er nødvendig, påpeker en tung ekspertgruppe, oppnevnt av EU-kommisjonen. Kvantitative vekstmål er forfeilet, forskningen må knyttes til konkrete politiske samfunnsoppgaver for å sikre nødvendig bevilgningsvekst på nasjonalt og europeisk nivå.

EGIL KALLERUD

Fra ulike hold stilles det nå kritiske spørsmål til gjeldende politikk for det europeiske forskningsområdet (ERA) generelt og for det såkalte «Barcelona-målet» spesielt. Barcelona-målet tar utgangspunkt i det en mener er et markant europeisk «FoU-underskudd», særlig sammenliknet med USA. Men forestillingen om et generelt europeisk FoU-underskudd blir nå imøtegått både i kommisjonens egen statusrapport for utviklingen av ERA, og i en rapport fra en ekspertgruppe oppnevnt av kommisjonen for å gi innspill til europeisk politikk for vekst.

Ulikheter i næringsstruktur

Det er dermed ikke bare i Norge en i økende grad erkjenner at nivået på et lands samlede FoU-utgifter, og særlig de private, må ses i nær sammenheng med næringsstruktur og økonomisk spesialisering. Dette er en viktig erkjennelse, dels fordi spesialiseringen er svært ulik fra land til land, dels fordi private FoU-utgifter er konsentrert til et fåtall store bedrifter og et lite antall særlig FoU-intensive industribransjer. Etter å ha korrigert for den ulike økonomiske spesialiseringen i europeisk og amerikansk økonomi, viser EU-rapportene at så godt som hele det generelle europeiske FoU-underskuddet er forduftet. I realiteten står en tilbake med én iøynefallende svakhet i europeisk økonomi: nyetablerte bedrifter i USA i høy-teknologisk industri, særlig IKT, har over flere tiår hatt vesentlig



Ekspertisen har talt. Foto: © 1-images.no

raskere vekst enn tilsvarende bedrifter i Europa. Det er et problem som er betydelig og reelt, ikke minst fordi det også kan gjelde nye høyteknologiske områder. Men det er tross alt et avgrenset problem og er ifølge begge rapporter en utfordring som først og fremst må håndteres innenfor innovasjons- og industripolitikken, ikke i forskningspolitikken. Å møte denne utfordringen med mål for FoU-innsats er å sette vognen foran hesten.

For lite er oppnådd

Men det er i sluttrapporten fra en tung ekspertgruppe, den såkalte «rasjonalegruppen», vi finner den

krasseste kritikken av gjeldende europeisk forskningspolitikk. Også denne gruppen kritiserer europeisk forskningspolitikk for å fokusere for mye og ensidig på *mangler* ved europeisk forskning. Kritikken retter seg dels mot forestillingen om det europeiske FoU-underskuddet, dels mot oppfatningen av at europeisk forskning er så sterkt fragmentert. Oppmerksomheten mot mangler i forskningssystemet fanger ifølge rapporten ikke opp de reelle grunnene til at utviklingen av det europeiske forskningsområdet er viktig.

Miljø, energi, helse ...

«En radikalt ny tilnærming til europeisk forskning» er nødvendig, ifølge gruppen, med hovedfokus på muligheter, snarere enn på mangler. Bare en slik vending kan gi politisk momentum for den bevilgningsvekst på europeisk og nasjonalt nivå som kan sette Europa i stand til å nå sine økonomiske, sosiale og miljøpolitiske mål. I dette ligger det en utvetydig kritikk av europeisk forskningspolitikk: (for) lite er oppnådd gjennom ERA-politikken generelt og i kraft av Barcelona-målet spesielt; europeisk forskningspolitikk har vært for ensidig opptatt av økonomiske mål alene; politikken initierende og ledende rolle må gjenreises; fokus har i for stor grad vært på det europeiske forskningssystemet/-området i seg selv. Større vekt må legges på å betjene kunnskapsbehov på områder som miljø, transport, energi, landbruk og helse. Gruppen fremhever særlig betydningen av at noen særskilte «store

utfordringer» gjøres til en hovedpilar i forskningspolitikken. Gruppens liste over mulige utfordringer er løs: klimaendringer, mat- og energisikkerhet, aldring/demografiske endringer, osv., men de fremhever spesielt og gir mer innhold til én av dem: energi/klima/CO₂-utslipp.

Politisk gjennomslag?

Men det er en utvikling som ikke kan forskutteres. Det er langt fra denne typen innspill i debatten til faktiske endringer i europeisk forskningspolitikk. Så langt har det europeiske politiske system vist like stor evne som det norske til å lukke øynene for økonomiske realiteter og overdrive vekstmålets politiske effektivitet. Tross det dystre bildet av en utvikling som med Barcelona-målets målestokk i beste fall står i stampe, stadfestet toppmøtet i EU våren 2007 «viktigheten av å bruke 3 prosent av BNP på FoU innen 2010». Og så sent som i januar i år har forskningskommisjonær Potocnik insistert på de betydelige framskritt, tross svake resultater på Barcelona-målet, og avvist at det kan komme på tale å vurdere andre mål.

For videre lesing

- Siste utgave av EUs indikatorer for det europeiske forskningsområdet ble utgitt i 2007 og er tilgjengelig på: <http://cordis.europa.eu/indicators/publications.htm>
- EUs ekspertgruppe om «kunnskap for vekst» ble etablert i 2005 og består av velrenommerte økonomer. Dens rapporter er tilgjengelige på: http://ec.europa.eu/invest-in-research/monitoring/knowledge_en.htm
- EUs «rasjonalegruppe» er en ekspertgruppe oppnevnt av kommisjonen for å levere innspill til politikktutviklingen på det europeiske forskningsområdet. Gruppens sluttrapport er tilgjengelig på: http://ec.europa.eu/research/era/pdf/eg7-era-rationales-final-report_en.pdf
- Basert på rapporten publiserte gruppens leder, Luke Georgiou, professor i forsknings- og teknologipolitikk og -ledelse ved Universitetet i Manchester, en debattartikkel i Nature (24. april).

«Europapolitikken» i Norge

Drahjelp fra Brussel?

Norge er ikke alene om å forholde seg til gjenstridig evidens for at 3-prosent-målet faktisk er uoppnåelig. Kritikerne av dette vekstmålet kan nå synes å få drahjelp fra Brussel. EUs egen statusrapport for ERA fra 2007 viser at utviklingen går i gal retning, også i EU – selv med en vesentlig mer moderat BNP-vekst enn den Norge har hatt.

EGIL KALLERUD

Gapet mellom mål og status er likevel vesentlig mindre i EU enn i Norge. De enkelte medlemsland har i de fleste tilfeller valgt lavere måltall enn 3 prosent. Som en følge av at EUs vekstmål dermed er blitt en sum av medlemsstatenes nasjonale mål, er det de facto redusert til 2,6 prosent. Det er en påminning om at Norge tok mer Møllers tran enn *noen andre* i Europa da vi i 2005 valgte 3 prosent som nasjonalt mål.

Clemt og vekstmålet

Daværende forskningsminister Kristin Clemet setter de faktiske forhold på hodet når hun viser til at Norge ikke kunne sette et lavere nasjonalt mål enn 3-prosent fordi vi i så fall «ville framstå som det minst ambisiøse landet i Europa» (Dagens Næringsliv, 14.3.2007). Målt på avstanden mellom mål og utgangsnivå gjorde vi oss tvert imot til Europas mest ambisiøse nasjon, og Norges høye BNP-vekst har ytterligere «styrket» Norges posisjon som Europas mest ambisiøse, og minst realistiske, land.

I den stadig mer utbredte tvilen på realismen i 3-prosent-målet, kan det ligge en mulighet for Norge til nok en gang å vise vei. Med vårt OECD-mål gikk vi i fremste rekke inn på BNP-målgaleien i Europa. Nå byr anledningen

seg til å gå først også ut av den og spille en ledende rolle i prosessen med å bringe forskningspolitikken over i en «post-BNP-fase».

Kunnskapsministeren på riktig vei

Kunnskapsminister Tora Aasland har tatt enkelte skritt i den retning. Hun har fastslått at målet er urealistisk og uoppnåelig, uten å måtte ta den politiske kostnaden med å avskaffe et mål som er enstemmig «vedtatt» av Stortinget og behørig stadfestet i Soria Moria-erklæringen. Den dramatisk høye veksten i Norges BNP på mer enn 10 prosent årlig siden 2003 har gitt uttalelsen mer legitimitet enn den ville hatt for et par år tilbake. Statsråden har også søkt å vende den forskningspolitiske debatten fra vekst og prosenter til oppgaver og utfordringer (klima/energi, helse, velferdssamfunnet). To forskningspolitiske debatter i Stortinget i 2008 har i hovedsak dreid seg om andre spørsmål enn 3-prosent-målet og «hvilekjæret». Med god uttelling i revidert nasjonalbudsjett har hun ikke bare brakt hvilekjæret til politisk hvile, men også – med god satsing på forskning for miljøvennlig energi – gitt syn for segn for sin erklærte intensjon om å vende fokus mot innholdsmessige utfordringer.

Stortinget på banen

Et neste skritt kan være en mye mer kritisk gjennomgang av gjeldende prioriteringer i norsk forskning enn det ble lagt opp til i Stortingets debatt om prioriteringene i januar i år. En «utfordringsbasert» forskningspolitikk må bygge på prioriteringer som har politisk forankring, strategiske planer og organisatoriske rammer av et annet format enn det gjeldende norske «prioriteringer» har.

Egil Kallerud er ansatt ved NIFU STEP.

Sverige

Humaniora i stöpsleven

Det har hävdats att svensk humanistisk forskning är satt på svältkost och halkar efter resursmässigt. Situationen har ofta beskrivits i termer av kris. En färsk utredning visar likväl att humaniora kan vara på väg in i en spännande utvecklingsprocess.

LARS GESCHWIND

Den svenska högskolesektorn (högskolor och universitet) står inför stora förändringar. Expansionen av universitet och studenter är över, åtminstone för tillfället – nyckelordet idag är kvalitet. Koncentration av resurserna och profilering av verksamheten har efterlysts från ett flertal tunga instanser i sektorn. Resultaten av alla de statliga utredningar som sju satts kan bli omvälvande för högskolesektorn: ett nytt karriärsystem, ett nytt resurstilldelningssystem, ny forskningsrådsstruktur och ökad autonomi för universiteten, för att nämna de viktigaste förändringarna som planeras.

Lyxproblem?

Det finns idag för mycket folk i systemet i förhållande till de tillgängliga ekonomiska resurserna. En ny studie visar att intäkterna för forskning ökade stadigt fram till år 2003, men därefter viker kurvorna nedåt, främst beroende på minskade externa anslag. Resurserna har inte bara minskat i absoluta tal, statsanslagen har inte heller räknats upp i samma takt som kostnadsökningarna (se figur). Däremot har personalen ökat, framförallt professorer och lektorer. Humaniora befinner sig i ett läge där ett antal faktorer sammanfaller på ett olyckligt sätt: många doktorer har examinerats medan antalet doktorander och studenter att undervisa har minskat. 40-talisterna har ännu inte gått i pension. Nästan 40 procent av humanistprofessorerna är över 60 år. Man kan på ett sätt säga att humanistisk forskning lider av ett

Kort om humaniora i Sverige

- Andelen direkta statsanslag för humaniora och teologi är 65 procent (46 procent för alla vetenskapsområden).
- De fyra största universiteten, Uppsala, Lund, Stockholm och Göteborg, dominerar kraftigt när det gäller externa forskningsanslag (se figur).
- Antalet professorer har ökat med 24 procent åren 2001–2006, lektorer med 21 procent. Forskarassistenter har legat på en konstant låg nivå.
- 38 procent av professorerna är 60 år eller äldre.

lyxproblem: ett överskott av högt kvalificerade universitetslärare konkurrerar om krympande resurser. Detta överskott på personal ger naturligtvis ett uselt förhandlingsläge för den enskilde forskaren.

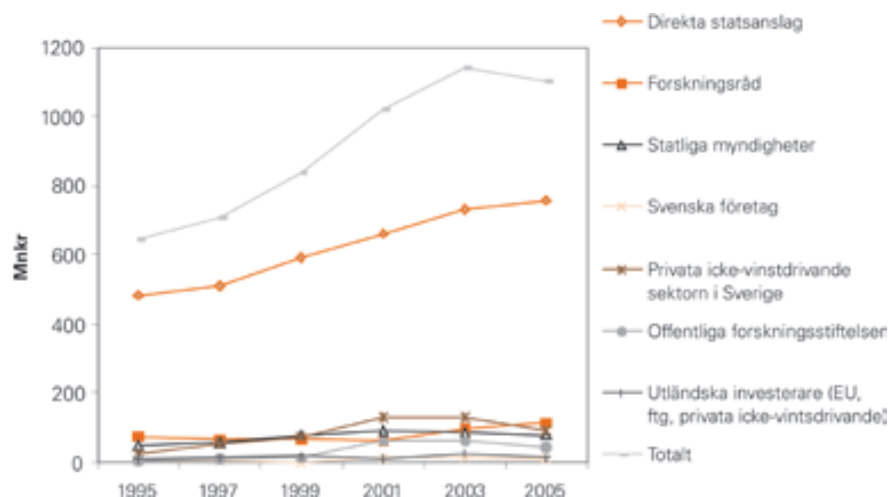
Allt mer strategisk ledning

Med största sannolikhet får vi i Sverige ett nytt resursfördelningssystem som tar sin utgångspunkt i en bedömning av presterade resultat under den närmast föregående perioden. Sektorn befinner sig visserligen i väntans tider men vårt intryck är också att lärosätetsledningarna satsar en hel del på förberedelser inför det man tror komma skall. Alla vill ha en bra startposition när det nya loppet startar. Generellt sett intar fakultetsledningarna i vår studie två olika roller. Medan en del fattar tydliga beslut och gör prioriteringar internt uppfattar sig andra snarare som humanisternas förespråkare externt gentemot rektor och andra fakulteter.

Det finns dock tydliga tecken på *managerialism* vid de undersökta universiteten. Ett exempel är en ökande styrning av de direkta statsanslagen (fakultetsanslagen). Universiteten går mot en allt mer prestationsbaserad fördelning. Det finns ett stort antal kriterier i bruk för att identifiera prestationer. De vanligaste är lärarkompetens, doktors-examina, publikationer och externa anslag.

Det finns olika strategier för att höja kvaliteten. En kan beskrivas som den *individuella* strategin. Den bygger på att man ger befintliga framgångsrika forskare tid för forskning eller rekryterar personer, oftast professorer, med internationell ryktbarhet och, allt viktigare, bevisad förmåga att attrahera externa medel. En annan strategi kan kallas den *kollektiva*: koncentration av resurserna och kraftsamling i större forskningsmiljöer, inte sällan tvär- eller mångvetenskapliga. Ofta används bägge strategierna samtidigt vid lärosätena, dock med en viss skillnad mellan de äldre och de yngre universiteten. De yngre lärosätena är betydligt mer benägna att koncentrera sina forskningsresurser än de äldre. Hur framgångsrika dessa strategier är avgörs givetvis både av hur finansieringsbilden ser ut och vad man vill uppnå. Det beror också på utgångsläget. Att döma av hur de externa anslagen fördelats mellan lärosätena verkar den individuella strategin vara väl så framgångsrik som den kollektiva. Huvuddelen av forskningsanslagen ges ju fortfarande till individuella forskare, och de har i mycket hög grad gått till de fyra stora (=gamla) universiteten.

Intäkter (driftskostnader) för FoU av humaniora och teologi inom högskolor och universitet. Mnkr i 1995 års priser efter ämne.



Källa: SCB:s statistikdatabas.

Alla universitet har dock som målsättning att öka de externa anslagen. Men konkurrensen är hård och att skriva framgångsrika ansökningar tar mycket tid. Universiteten sätter därför in olika stödinsatser. Ett sätt är att avsätta tid till forskare för att skriva ansökningar, ett annat att utveckla incitament (poängsystem) för att lämna in ansökningar, ett tredje är att skapa bättre administrativa stöd för den ekonomiska hanteringen av beviljade anslag. Flera universitet har även anställt personal vars uppgift är att underlätta forskarnas arbete med ansökningar till externa finansiärer.

Att bedöma kvalitet

Stor möda läggs nu på att utröna hur man bäst bedömer kvaliteten i humanistisk forskning. En vanlig åsikt är att publiceringsmönstren inom humaniora inte låter sig fångas av gängse databaser och kvantitativa verktyg. Bibliometriska analyser, citeringsindex etc. upplevs därför som hot. De flesta inser dock att kvantitativt orienterade utvärderingsinstrument kommer att bli verklighet även för humanioras del, och då gäller det som någon i studien uttryckte det: «att inte sticka huvudet i sanden».

En intressant fråga är vad som kommer att förändras mest: utvärderingsmetoderna eller publiceringspraktiken. Utvärderingsmetoder påverkar som

bekant forskningen. Gemensamt för alla de studerade universiteten är en ökande kontroll över de egna forskarnas publiceringsmönster. Samtliga publikationer ska nogsamt rapporteras in till respektive universitets databas. Dessutom anmodas institutionerna att ta fram publiceringsstrategier. Universitetsledningarna uppmuntrar publicering på ett så synligt sätt som möjligt, dvs. i många fall mer internationellt. Trots att det betonas att stor hänsyn ska tas till ämnesmässiga särdrag – i många discipliner dominerar monografer på svenska – är det tydligt att om målet är att bli «internationellt ledande» duger det inte att enbart skriva på svenska.

Uppsala universitet och Lunds universitet (fler verkar vara på gång) har tagit initiativ till stora utvärderingar, i vilka all forskning vid respektive universitet genomlysas med beprövade metoder: självvärderingar och platsbesök med internationella expertpaneler men, *nota bene*, inte bibliometri för humanisternas del. Resultaten av utvärderingarna kommer att ligga till grund för den interna resursfördelningen de närmaste åren.

Humanistforskarnas villkor – himmel eller helvete?

Många av dem som svarat på SISTERS enkät är emellertid nöjda med arbetet som sådant. Såväl forskning

(framförallt) och undervisning (om det bara inte var så mycket) är stimulerande arbetsuppgifter (men ledning och administration avskyr alla). De som ska inleda sin forskarkarriär ska dock igenom ett nålsöga. En ökning av nydisputerade har inte följts av en motsvarande ökning av postdoktorala tjänster och konkurrensen om externa forskningsanslag är stenhård.

Även de som idag har en privilegierad situation, dvs. har forskningspengar, eller attraktiva forskarassistenttjänster, är tämligen pessimistiska inför framtiden. Kritiken träffar det akademiska karriärsystemet. Det är få som anser att lektorat är en attraktiv tjänst med nuvarande villkor (ofta 20 procent forskning), knappast heller befördrad professor. De nydisputerade framför i enkäten många negativa synpunkter på ledarskapet i akademien: godtycklighet, brist på transparens, nepotism och feodala strukturer är återkommande beskrivningar av arbetssituationen i enkätmaterialen. Här finns det uppenbarligen en del att ta tag i för ansvariga chefer vid universiteten.

Om utredningen

- Rapporten består av tre delar:
 - 1) Resursläget (pengar, personal)
 - 2) Hur ledningen vid de tio största utförarna av humanistisk forskning fördelar och följer upp de direkta statsanslagen och 3) Studie som behandlar de nydisputerades villkor (med examen 2002–2006)
- Projektet är finansierat av Riksbankens Jubileumsfond, STINT och Kungl. Vitterhetsakademien.
- Utredningen har haft en referensgrupp bestående av professor em. Inge Jonsson, professor Birgitta Svensson samt docent Coco Norén.
- Utredningen av svensk humanistisk forskning genomfördes av SISTER, främst Lars Geschwind och Karin Larsson.
- Rapporten *Om humanistisk forskning. Nutida villkor och framtida förutsättningar*, SISTER Arbetsrapport 2008:81, kan laddas ned från www.sister.nu.

Lars Geschwind er historiker (Phd) og seniorforsker ved Svenska institutet för studier av utbildning och forskning (SISTER).

Humaniora i Sverige – sett fra Norge

To katter på en øde øy: den ene, utmagret, på øyas høyeste punkt i stoisk ro, ventende på sin skjebne – den langsomme sultedød. Den andre, feit og fornøyd, griser seg til i den sølete fjæra, med den for katter uverdige muslingfangst.

PETTER AASLESTAD

Slik husker jeg, i kortversjon, Peter Wessel Zappfes «Kattefabel». Å lese den nye utredningen (jf. s. 14–15) om svensk humanistisk forskning (SISTER Arbetsrapport 2008:81) kan gi assosiasjoner i retning av Zappfes tekst: «Medan andre vetenskapliga områden inte låter sig hindras av mediokra praktiska språkfärdigheter i främmande språk er många humanister tveksamma til att låta sig publiceras på ett språk i vilket nyanser och retorisk elegans riskerar att gå förlorade» (62f). Sånn skal det sies – og så rett humanisten har! La de andre søle seg til, vi humanister holder fanen høyt! I norsk forskningspolitikk har riktignok internasjonaliseringskravene etter hvert blitt så internaliserte at man i den offentlige diskurs ikke så lett med den samme suverenitet ser ned på «muslingspiserne». Også vi humanister, i Norge, har – etter lang debatt – motstrebende tatt inn over oss at det må kommuniseres på språk og i medier som sikrer at de som kan ha interesse av forskningen vår, også kan få del i den, uaktet språklig (mangelfull) mestringsevne. I Norge sliter vi med å bevare den utsultede kattens ro.

Déjà-vu-fornemmelser

Den svenske rapporten gir en rekke déjà-vu-fornemmelser. Problemstillinger rundt underfinansiering, manglende strategisk ledelse, doktoranders vanskelige arbeidsmarkedstilpasning, behovet for en mer profesjonalisert forskningsadministrasjon, og ikke minst den

manglende internasjonaliseringen i humanistisk forskning er velkjente temaer også i norske utredninger. Men det finnes gradforskjeller: Den svenske rapporten har i sin metodikk også lagt stor vekt på å frem synspunkter fra *fagnivået*. Kanskje sier den svenske rapporten mer av det som også norske humanister «egentlig» tenker? De norske overordnede forskningsutredningene kan ofte inneholde så sterke strategiske perspektiv at enkeltforskerens erfaring tenderer mot å marginaliseres. Lars Geschwind i herværende artikkel minner oss for eksempel om noen nokså konstante grunnholdninger blant humanistene i forhold til eget arbeid: Forskning (fremfor alt) og undervisning (om det bare hadde vært litt mindre av den) er stimulerende arbeidsoppgaver; ledelse og administrasjon *avskys* av alle. Ja, faktisk! Enda ikke en eneste evaluering av faglig akademisk virksomhet i senere år har unnlatt å nevne behovet for nettopp sterkere faglig ledelse. Poenget slår ikke inn på andre nivåer enn de overordnede. Det er greit å se at også andre kjenner de samme evig tilbakevendende paradoksale problemstillinger.

Ifølge rapporten satser de såkalte nye svenske universitetene på mer kollektive strategier, hvor midler fordeles etter kvalitative kriterier til sterke fagmiljøer. Men fremdeles ser det ut som om fokus på enkeltforskeren holder stand; ved de gamle universitetene (Stockholm, Lund, Uppsala og Göteborg) er det de individuelle enkeltforskerne som tar det meste av midlene. Med andre ord: strategiske vridninger gir ikke umiddelbart resultater som bryter tradisjonenes sedvaner – heller ikke i Sverige.

Forskjellene på finansieringssystemene og arbeidsbetingelsene er store mellom våre to lands humaniorafelt. Men selv om man ikke legger hovedvekten på rammebetingelsene, fremstår

likevel – bak de velkjente temaene – et par signifikante ulikheter.

Norge – Sverige: markerte ulikheter

Parallelt med den svenske utredningen foreligger nå – omsider – dokumentet «Nasjonal strategi for humanistisk forskning», utarbeidet av Forskningsrådet. Den svenske utredningen legger langt mindre vekt på problemstillinger knyttet til *tverrfaglighet* og *programforskning* enn det den nye norske strategien legger opp til. Den norske rapporten drømmer for eksempel om at humanistiske perspektiv skal bredere inn i større forskningsprogrammer, det være seg om utgangspunktene er teknologiske, medisinske, natur- eller samfunnsvitenskapelige. Slike visjoner synes fraværende i den svenske.

Fordelen ved det beskjedne svenske tverrfaglighetsfokus er at *enkeltdisiplinenes* problemer i humaniora får en motsvarende sterkere belysning. Særlig gjelder dette opprettholdelsen av små fag. Men på den annen side har den manglende tenkningen rundt tverrfaglighet noen utilsiktede bivirkninger.

Tydeligst ser man dette i kapitlet om doktorandene. Det virker som om både de nye doktorene og miljøene rundt dem *egentlig* forventer en akademisk stilling tett opp til det området man har disputert innenfor – både faglig og geografisk. Nye arbeidsoppgaver for humanister ser det ikke ut som om svensk humaniora ser det som sin oppgave å reflektere over. Så gjenstår det å se om troskap mot ens essens vil være humanioras styrke fremover – i Sverige.

Petter Aaslestad er litteraturviter, professor ved Norges teknisk–naturvitenskapelige universitet (NTNU) og tidligere dekan ved Det historisk-filosofiske fakultet. Han leder nå Forskningsrådets fagkomité for humanistiske fag.

Humaniora i Norge

Offensiv nasjonal strategi i vente

I motsetning til i Sverige har vi ikke registrert noen krisestemning i norske humanistiske forskningsmiljøer. Forskningsrådets forslag til «nasjonal strategi for humaniora» peker likevel på en rekke utfordringer, der behovet for et mer utadvendt humaniora går som en rød tråd gjennom dokumentet.

KAJA WENDT

«Strategien skal bidra til å synliggjøre den samfunnsmessige betydningen av humanistisk forskning, både på tradisjonelle og nye arenaer.» Bakgrunnen for strategien er følgende: Humanistisk forskning fikk en stemoderlig behandling i den siste forskningsmeldingen St.meld.nr. 20 (2004–2005) *Vilje til forskning*. Dekanene ved de humanistiske fakultetene reagerte og tok opp den manglende omtalen med Kunnskapsdepartementet. Departementet ba så Forskningsrådet om å utarbeide forslag til nasjonal strategi for humanistisk forskning.

Utfordringer: Svak ledelse og strategisk planlegging

De siste årenes mange fagevalueringer av humanistiske fag peker på en rekke problemer som går igjen i de humanistiske fagene. Det gjelder fragmenterte fagmiljøer, for mye individuell forskning og få store forskningsprosjekter. Videre er svak ledelse og manglende strategisk langsiktighet et framtrедende problem. Forskningen som utføres, svarer dessuten i for liten grad på samfunnsmessige kunnskapsbehov, heter det i strategiforslaget. Humanistiske perspektiv og bidrag både som eget fagfelt og i tverrfaglige

Kort om humaniora i Norge

- 10 prosent av samfunnets samlede ressurser går til humanistisk forskning.
- Hovedsakelig to kilder: Grunnbevilgning fra Kunnskapsdepartementet (nær 80 prosent) og gjennom Forskningsrådet, næringsliv og EU (vel 20 prosent).
- Humaniora har med 23 prosent den laveste andelen ekstern finansiering av FoU-utgiftene (35 prosent for alle fagområder), der finansiering fra Forskningsrådet utgjør nesten halvparten.
- Av fagområdene hadde humaniora den laveste økningen i totale FoU-utgifter i perioden 2003–2005.
- I 2007 kom 13 av 68 norske søknader til EUs 7. rammeprogram og 10 av 24 norske koordinatorer fra humaniora.
- Tallene over viser at humaniora er spesielt avhengig av institusjonelle grunnbevilgninger og øremerkede midler gjennom Forskningsrådet. Siden institusjonenes grunnfinansiering i stor grad er knyttet til studentgjennomstrømning, får synkende studenttall raskt negative konsekvenser for forskningen.
- Humaniora er det tredje største fagområdet målt i antall ansatte, vel 17 prosent av det totale vitenskapelige personalet i UoH-sektoren.
- Fagområdet har høyest andel gamle professorer; 63 prosent er 55 år eller eldre.
- Andelen stipendiater er med 14 prosent den laveste blant fagområdene (21 prosent for alle fagområder).
- Stipendiater innenfor humaniora har høyest tilbøyelighet til å forbli i UoH-sektoren.
- Humaniora står for i underkant av 19 prosent av vitenskapelig publisering i UoH-sektoren.
- Det publiseres mest innenfor teologi og religionsvitenskap, dernest nordisk og historie.
- Det er hittil etablert tre sentre for fremragende forskning (SFF) innenfor humanistiske fag.

sammenhenger må synliggjøres. Trang økonomi hemmer internasjonale samarbeidstiltak. Rekrutteringssituasjonen er prekärr.

Sentralt tiltak: Styrke deltakelse og synliggjøring på nye arenaer

Det største potensialet for vekst innenfor humaniora ligger i å møte viktige kunnskapsbehov i samfunns- og næringslivet, slår strategiforslaget fast. Også i forhold til innovasjon har humaniora et potensial: «Det er nettopp ved å integrere humanistiske perspektiver i sosial og teknologisk innovasjon at samfunnet kan få nytte av den humanistiske forskningen» (s. 13). Dette krever et styrket samarbeid både internt i fagmiljøene, men ikke minst mot andre fagområder gjennom tverrfaglige satsinger. Strategiforslaget peker på en rekke tiltak som skal styrke humanioras deltakelse i innovasjonsprosesser.

Videre oppfølging

Øvrige forslag til tiltak knytter seg til styrket strategisk ledelse, samarbeid, forskerutdanning og rekruttering samt finansiering.

Humaniora har meldt seg på i konkurransen om oppmerksomhet og penger. De nærmeste årene vil vise om miljøene selv, institusjonene, Forskningsrådet og Kunnskapsdepartementet følger opp. Forskningsrådet vil ta initiativ til oppfølging i samarbeid med de humanistiske fagmiljøene.

Forskningsrådets strategiforslag er utarbeidet i nær kontakt med fagmiljøene. Strategidokumentet «Nasjonal strategi for humanistisk forskning» ble oversendt Kunnskapsdepartementet i april i år.

Kaja Wendt er ansatt ved NIFU STEP.

Evaluering av innovasjonspolitiske virkemidler

Svak bestillerkompetanse

Evaluering av politiske virkemidler skal bidra til læring og fremtidig politikkutforming. Det skjer i begrenset grad. Bestillers manglende grep om mandatet for evalueringene samt bruken av evalueringsresultatene, er sentrale forklaringer, hevder Olav R. Spilling, som har erfaring fra mange evalueringsoppdrag.

OLAV R. SPILLING

Det utføres årlig evalueringer for millionbeløp. I hvilken grad bidrar de til ny kunnskap og kompetanseutvikling i virkemiddelapparatet? Og viktigst: Gir evalueringene et tilfredsstillende grunnlag for å vurdere den videre utvikling av virkemidlene?

Kompetanseproblem

Oppdragsgivers evne til å formulere og organisere evalueringsoppdrag er et nøkkelement for vellykkede evalueringsoppdrag, såkalt bestillerkompetanse. Eksemplet med SIVA (eksempel 1, se faktaboks) reiser en rekke prinsipielle spørsmål i denne sammenheng. Blant annet viser utformingen av mandatet at bestillerkompetansen er mangelfull i dette tilfellet: Oppdraget er formulert relativt omfattende og med mange forskjellige mål, eksempelvis i hvilken grad næringshagene bidrar til nyskaping i distriktene. Nyskaping er et mangefasettert begrep. Formuleringene i mandatet tyder ikke på at oppdragsgiver har en klar forståelse av hva som ligger i dette begrepet og mulighetene for å analysere nyskaping på en faglig forsvarlig måte innenfor oppdragets rammer.

Et viktig underliggende problem er dessuten at programmet som skal evalueres, i seg selv er relativt uklart. Målene er diffuse – det er blant annet uklart hvordan næringshagene skal bidra til nyskaping i distriktene, noe som er en hovedbegrunnelse for ordningen. Videre eksisterer det

Eksempel 1

SIVA (Selskapet for industrivekst) startet i 1999 sitt næringshageprogram som har til formål å stimulere til utvikling av nye arbeidsplasser innenfor kunnskapsbasert næringsvirksomhet i distriktene. Programmet inkluderer nå 53 næringshager spredd over hele landet, og det er lokalisert over 800 bedrifter med mer enn 2000 sysselsatte i næringshagene. Våren 2008 ble det lyst ut en evaluering av programmet med anbudsfrist i mars:

- Målet for evalueringen er formulert meget vidt med fokus på resultater og effekter både i og av næringshagemiljøene og i næringshagebedriftene. Faktorer som har bidratt til måloppnåelse og eventuelt manglende måloppnåelse, skal identifiseres. Det skal benyttes både kvantitative og kvalitative og både eksisterende og nye måleindikatorer.
- Økonomisk ramme: maks kr 800 000 inkl. moms, hvilket i praksis innebærer ca. fem månedersverk når det tas hensyn til driftskostnader.
- Knappe tidsramme med gjennomføring i løpet av tre og en halv måned i perioden mai-august. Erfaringsvis er det særdeles problematisk å nå aktuelle informanter i sommerferien. Tidsrammen gir også minimalt med tid til å utvikle problemstillinger og la stoffet modnes.

forventninger til den økonomiske driften av næringshagene som det er små muligheter til å innfri. En tidligere rapport fra NIFU STEP (rapport 42/2006) drøfter disse problemene,

men det synes ikke som SIVA har tatt disse vurderingene inn over seg.

Den aktuelle evalueringen kunne vært en god anledning til å foreta en kritisk gjennomgang av næringshageprogrammet og reise mer grunnleggende spørsmål med hensyn til organisering.

Mange eksempler

Eksemplet med SIVA er ikke enestående. Et annet aktuelt eksempel gjelder Innovasjon Norge som høsten 2007 lyste ut en evaluering av de to programmene «Kvinner i fokus» og «Nettverkskreditt» (eksempel 2, se faktaboks), der mandatet både er svært omfattende og relativt uklart strukturert, og der den økonomiske rammen gjør oppdraget nokså umulig.

Et tredje eksempel av en noe annen karakter, som også gjelder Innovasjon Norge, er evalueringen av etablererstipendordningene som ble gjennomført i 2006. I dette tilfellet var mandatet klart formulert, og tidsrammen og den økonomiske rammen var rimelig. Problemet i dette tilfellet var imidlertid en relativt snever avgrensning av oppdraget slik at interessante spørsmål knyttet til ordningene falt utenfor mandatet. Kun stipendmottakerne og forløpet av prosjektene deres skulle undersøkes, mens eksempelvis hva som skjedde med søkere som ikke fikk stipend, ble holdt utenfor. Oppdraget ga dermed begrenset mulighet til å analysere treffsikkerhet med hensyn til ordningens målgrupper.

En sentral utfordring for Innovasjon Norge er å stimulere innovative

virksomheter med vekstpotensial. Resultatene fra denne evalueringen tyder på at vekstpotensialet i prosjektene som tildeles stipend, er relativt begrenset, og addisjonaliteten i ordningen synes å være lav (Nordlandsforskning, rapport 11/2006).

Det betyr altså at midler i stor grad brukes på såkalte levebrødsforetak med begrenset økonomisk interesse, og som i stor grad ville blitt etablert uavhengig av stipendmidlene. Poenget her er at med et bredere mandat kunne evalueringen ha åpnet for mer dyptgående analyser, herunder mulighetene for å nå mer interessante virksomheter – og dermed skapt et grunnlag for en bredere drøfting av den fremtidige utviklingen av de aktuelle virkemidlene.

Evaluering og læring

Dette reiser spørsmålet om hvordan evalueringer brukes som grunnlag for kompetanseutvikling i virkemiddelapparatet og for utvikling av de aktuelle virkemidlene. Selv om de nevnte eksemplene ikke nødvendigvis er representative – det finnes en rekke eksempler på gode evalueringssopplegg – gir de en indikasjon på at en del evalueringer representerer et uutnyttet potensial for læring.

Hva kan så sikre en vellykket evaluering? For det første bør evalueringssopplegget formuleres relativt åpent slik at det faktisk fanger opp sentrale problemstillinger i tilknytning til det aktuelle virkemidlet. Dette forutsetter også ressurser for en faglig sett forsvarlig gjennomføring.

For det andre bør oppdraget forankres i en strategi for tilbakeføring av kunnskap med sikte på kompetanseutvikling: Strategien må omfatte retningslinjer for hvordan resultatene tas i bruk for en eventuell revisjon og utvikling av det aktuelle virkemidlet.

Organisering og styring av evalueringen

Hvem bør så organisere et evalueringssopplegg? Av hensyn til kompetanseutvikling og læring er det mye som taler for at organisasjonen som er ansvarlig for virkemidlet, selv organiserer evalueringen.

Samtidig kan det ligge viktige begrensninger i dette, dels mangel på

Eksempel 2

- Innovasjon Norge driver blant annet to programmer som inngår i deres kvinnesatsing: Kvinner i Fokus og Nettverkskreditt.
- Nettverkskreditt ble opprinnelig igangsatt i 1992 og har som formål å styrke etablererprosessen og bidra til etablering av flere lønnsomme bedrifter. Ordningen innebærer at små grupper av etablerere får tilgang til kapital, nettverk og kompetanse.
- Kvinner i fokus ble startet i 1999 og inkluderer nå flere ulike tiltak som er rettet mot kvinnelige etablerere og ledere, både lederutviklingsprogram, program for å støtte kvinners karriere mot høyere lederposisjoner og som styrekandidater, og ordninger for å stimulere humanister og samfunnsvitere til å starte egen virksomhet.
- Høsten 2007 ble det lyst ut en evaluering som skulle dekke alle disse ordningene. Mandatet for evalueringen var særdeles omfattende og formulert på en svært ustrukturert måte. Blant annet skulle det gis en beskrivelse av hvordan ordningene har vært drevet og en oppsummering av erfaringene, samt en sammenlikning med andre nasjonale og internasjonale ordninger. En rekke konkrete spørsmål skulle belyses.
- Fra et faglig ståsted synes det umulig å gjennomføre oppdraget på en tilfredsstillende måte innenfor den meget begrensede økonomiske rammen (kr 500 000 inkl. moms). Tidsrammen var også begrenset med start i begynnelsen av november 2007 og avslutning medio mars 2008.

kompetanse til å formulere evalueringssopplegget på en tilfredsstillende måte, dels kan det innebære føringer som bevisst eller ubevisst begrenser muligheten til å reise mer grunnleggende spørsmål. Det kan være i organisasjonens egeninteresse ikke å stimulere til en kritisk gjennomgang av virkemidlet. Organisasjonens omdømme vil i stor grad knyttes til i hvilken grad deres virkemidler gir gode resultater, og særlig er dette viktig for virkemidler det er knyttet stor politisk prestisje til. Det kan derfor være viktige hensyn som tilsier at ansvar for organisering av evalueringssopplegg legges utenfor den berørte organisasjonen.

Et annet problem er tendenser til fragmentering. Blant mengden av evalueringer er dessverre hovedregelen at den enkelte evaluering er avgrenset til ett eller noen få virkemidler. Gitt at det som regel skjer innenfor relativt korte tidsfrister og begrensede økonomiske rammer, medfører dette mange og separate rapporter, der en i liten grad tilstreber å vurdere ulike virkemidler i en noe større sammenheng. Og vi kan ikke se at oppdragsgivere selv legger mye energi i å syntetisere kunnskapen i de ulike evalueringene. Dette gir grunn til å reise spørsmålet om det er andre og mer hensiktsmessige måter å organisere evalueringssopplegg på.

Nasjonal strategi for evalueringer

Poenget med denne artikkelen er først og fremst å reise noen problemstillinger knyttet til evalueringer – og fremme debatt. Poenget er ikke å angi konkrete løsninger, men noen antydninger kan gis:

På *institusjonsnivå* trengs åpenbart langsiktige strategier for organisering av evalueringer og bruken av dem for intern kompetanseutvikling. Videre bør institusjonene vurdere bruk av ekstern kompetanse i planlegging av evalueringer når egen kompetanse er utilstrekkelig.

Nasjonalt bør en drøfte mulighetene for synergi – altså strategier for å bedre koordineringen av ulike delevalueringer slik at ressurser på evalueringssopplegg samlet kan gi bedre kunnskapsutvikling. Kan eksempelvis Norges forskningsråd inneha en koordinerende rolle i dette? Kan berørte departementer ha en mer aktiv rolle?

Fokus i denne artikkelen har vært på evalueringer av relevans for innovasjonspolitiske virkemidler. Det er dermed rimelig å stille spørsmålet om ikke Nærings- og handelsdepartementet, eventuelt i samarbeid med Kommunal- og regionaldepartementet og Kunnskapsdepartementet, bør interessere seg for disse problemstillingene på en mer systematisk måte. Antakelig kan de mange evalueringene utnyttes mye bedre for å bedre kunnskapsgrunnlaget for innovasjonspolitikken enn det som er tilfellet i dag.

Olav R. Spilling er ansatt ved NIFU STEP.

I foregående artikkel rettet professor Olav R. Spilling til dels skarp kritikk mot oppdragsgiveres utforming og oppfølging av evalueringer. Spilling tok utgangspunkt i eksempler fra Innovasjon Norge og SIVA (Selskapet for industrivekst). På oppfordring fra redaksjonen i *Forskningsspolitikk* svarer SIVA og Innovasjon Norge på kritikken i samme utgave av bladet.

SIVA:

Svak bestiller? Sterk iverksetter!

Olav R. Spilling peker på svak bestillerkompetanse i forbindelse med gjennomføring av evalueringer av politiske virkemidler. Som eksempel viser han til SIVAs utlysning av evaluering av næringshageprogrammet i mars 2008. Ti ulike miljø leverte tilbud på denne evalueringen. Alle ti må betegnes som meget seriøse og betydelige aktører på fagfeltet. Vi har ikke mottatt lignende innsigelser fra noen av de andre aktuelle tilbyderne.

TOR BJØRU

En må kunne forutsette at vilkårene i tilbudsinnbydelsen er akseptert av tilbyder når det inngis tilbud. Spilling tar imidlertid opp generelt meget interessante problemstillinger som også drøftes jevnlig i SIVA-nettverket.

Spilling viser bl.a. til at rammene i resultatevalueringen av næringshagene økonomisk og tidsmessig er meget knappe, og ikke gir anledning til tilstrekkelig utvikling av problemstillinger og modning av stoffet. SIVA kunne for så vidt også ha tenkt seg større ressurser til evaluering og læring i forbindelse med programmene vi opererer på vegne av ulike departementer, men vi må forholde oss til de midler som er disponible.

Bestillerkompetanse innebærer prioritering og fokus

Et annet hovedpunkt i Spillings artikkel er spørsmålet om oppdragsgivers

evne til å formulere og organisere evalueringsoppdrag. Utforming av evalueringsoppdrag er svært krevende, spesielt når vi som programoperatør også er ansvarlig for gjennomføring av evalueringene. SIVA har imidlertid lagt ned betydelig arbeid i å formulere oppdraget så klart og tydelig som mulig, nettopp i den hensikt å erverve ny kunnskap som kan implementeres i programmet. Det er også benyttet ekstern fagkompetanse i planleggingen av evalueringene. Samtidig står vi overfor ulike hensyn og krav fra våre eiere og finansierer om informasjon om virkningene av politikken, som også må omfattes av evalueringen.

Spilling viser videre til at målene for næringshagene er relativt uklare. Disse målene har vært bearbeidet i flere runder, også etter tidligere devalueringer. Målene har også blitt ytterligere presisert og tydeliggjort gjennom dialog og utviklingsavtaler med det enkelte miljø. Spilling viser bl.a. til en tidligere rapport fra NIFU STEP, om innovasjonsmiljøene i Nordland. Denne rapporten er selvfølgelig også en del av underlaget i videreutviklingen av programmene. SIVA vil for øvrig også benytte denne anledningen til å takke Spilling for hans konstruktive innspill i den opprinnelige utformingen av næringshageprogrammet i 1998, da konseptet ble beskrevet i en oppgave på Handelshøyskolen BI.

I den aktuelle evalueringen savner Spilling en gjennomgang av organiseringen av næringshageprogrammet. Som det framgår av utlysingen, er denne evalueringen en resultat- og

effektevaluering, organisering av selve programmet er derfor ikke en hovedsak i denne prosessen. Dette er imidlertid et meget interessant og aktuelt tema for en vurdering ved en senere anledning.

SIVA har også sine oppdragsgivere

I hovedsak deler vi Spillings betenknninger rundt at ansvaret for evalueringen legges til institusjonen som er ansvarlig for virkemidlet. SIVA må imidlertid forholde seg til oppdragsbrev fra departementene, med bl.a. krav til gjennomføring av evaluering av programmene. Utforming og beskrivelser av evalueringsoppdragene gjøres også i tett dialog med våre oppdragsgivere. Spørsmålet om styring av slike evalueringer må derfor etter vår oppfatning vurderes av de ansvarlige departementer.

SIVA har gjennom 40 år jobbet praktisk med mange nyskappings- og verdiskapningsmiljø både i Norge og utlandet. SIVA og SIVA-nettverket innehar tung og betydelig kompetanse på hvordan slike miljø fungerer og bør fungere. Vår hovedoppgave er iverksetting, ikke utredninger og evalueringer. Vi er imidlertid hele tiden åpne for ny kunnskap, og evalueringene som her er omtalt, er derfor viktige for videreutvikling av programvirksomheten. Læring er en sentral del av ethvert evalueringsoppdrag.

Tor Bjøru er direktør for Marked og kommunikasjon i SIVA.

Innovasjon Norge:

Erfaren bestiller

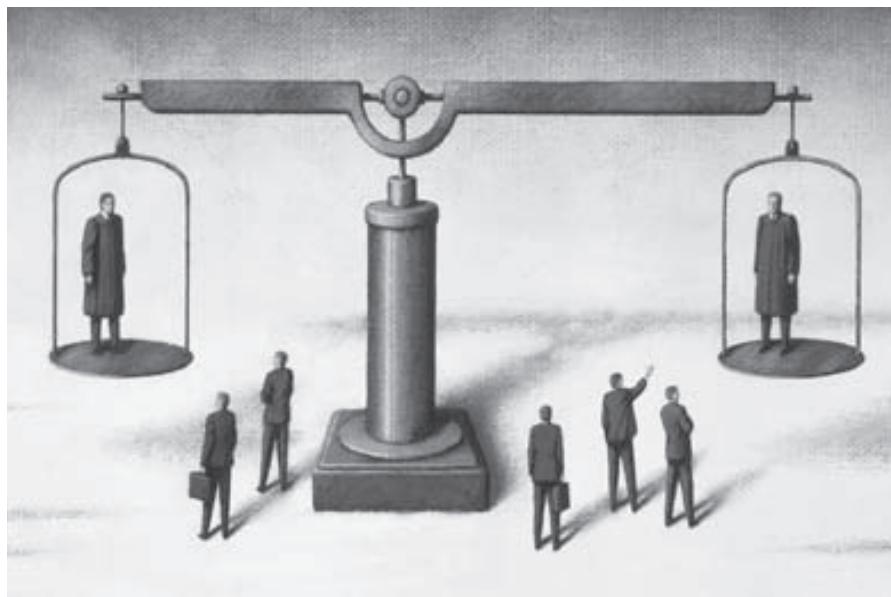
– De økonomiske rammene synes ikke å ha vært et stort problem i mange evalueringer Innovasjon Norge har iverksatt. Problemet med i det hele tatt å få gode svar på aktuelle problemstillinger, synes imidlertid å være betydelig større, hevder bl.a. Innovasjon Norge i sitt svar til Olav R. Spilling.

GRY ELISABETH MONSEN

Innlegget til Spilling berører *noen* av utfordringene ved evaluering av innovasjonspolitiske virkemidler. De *største* utfordringene og svakhetene, slik jeg ser det, er likevel ikke hovedtema i hans artikkel. Disse knytter seg dels til manglende fokus på det «kontrafaktiske» – altså på hva som ville ha skjedd om virkemiddelet ikke var tatt i bruk og dels til problemet med at virkemiddelmottakerne ofte selv er informanter (i mangel av gode nok objektive registerdata på mange innovasjonspolitiske områder). Disse problemene lar jeg ligge her og konsentrerer meg om Spillings kritikk.

Enkeltevalueringer – en brikke i Innovasjon Norges samlede effektmålingssystem

Innovasjon Norge utfører evalueringer av to hovedgrunner: For det første for å rapportere til overordnede myndigheter om effekter av statlige virkemidler – for derigjennom å bidra til politikkutforming. For det andre utføres evalueringer for å lære og for å videreutvikle egen virkemiddel-/tjenesteportefølje. Innovasjon Norges effektmålingssystem består i bredden av såkalte «Kunde-effektundersøkelser» (KEU) – samlet på nesten alle virkemidler. Gjennom dette systemet avdekkes «huller» som krever mer spesifikke evalueringer av ett eller flere virkemidler (eller tjenester, som



Illustrasjon: Corbis/Scanpix.

Innovasjon Norge kaller det). *Kunde-effektundersøkelsene utgjør sammen med enkeltevalueringene et større hele enn det den enkelte evalueringen umiddelbart kan gi inntrykk av. Internt gir dette samspillet et relativt bredt beslutningsgrunnlag for utvikling, noe som kanskje ikke synes like klart utad.*

Åpent kontra snevert mandat

I artikkelen sies det i forbindelse med eksemplet fra SIVA og Innovasjon Norges kvinneprogram at «oppdraget er formulert relativt/særdeles omfattende», mens det i forbindelse med etablererstipend henvises til en «relativt snever avgrensning». Jeg er noe usikker hva Spilling generelt mener er det ønskelige.

Innovasjon Norge forsøker jevnt over å spisse og klargjøre sine mandater, fremfor å bredde dem. Dette er ikke fordi man skal se bort fra helheten, men fordi man ofte sitter med *noe* kunnskap, og evalueringens hovedformål er å bidra til å fylle «huller». Vår erfaring med brede mandater er at evalueringen ikke

gir svar på det vi er ute etter, men det vi allerede vet. Evalueringsmiljøene utfordres imidlertid, tross spissede mandater, til å sette resultatene inn i en større sammenheng, noe som ofte er relevant både i forhold til nasjonal og internasjonal empiri og teori.

Ett eller flere virkemidler i en evaluering

Innovasjon Norge tilstreber stadig å se flere virkemidler i sammenheng, og vi har gjennomført flere evalueringer hvor flere aktiviteter er med, bl.a. den nevnte Etablererstipendevalueringen¹⁾ som inkluderer fire Innovasjon Norge-tjenester. Å legge etatsovergripende virkemiddel-evalueringer til departementsnivået eller andre institusjoner, kunne være et poeng for å hindre fragmentering, men vi vet at dette også har bydd på utfordringer (jf. Kommunal- og regionaldepartementets strategiske gjennomgang som SNF (Samfunns- og næringslivsforskning AS) utførte for noen år tilbake).

Tidsfrister og økonomiske rammer

Det er ofte korte tidsfrister for gjennomføring av evalueringer. Det er ikke en ønsket situasjon. Generelt i Norge iverksettes tiltak altfor fort, før nødvendige situasjonsbeskrivelser og analyser av «før-situasjonen» er utført. Resultater etterspørres likeså, før mulige resultater egentlig er mulig å måle. Ofte spør vi i virkemiddelapparatet også om å få svar på det nærmest umulige. En nasjonal forståelse for at «ting tar tid» bør synke inn både hos oss som fagpersoner og hos politikere. De økonomiske rammene synes ikke å ha vært et stort problem i mange evalueringer. Innovasjon Norge har iverksatt. Problemet med i det hele tatt å få gode svar på aktuelle problemstillinger, synes imidlertid å være betydelig større.

Læringsløyfen tas på alvor

Læring gjennom evaluering er svært viktig, men utfordrende. De siste årene har Innovasjon Norge intensivert arbeidet med denne delen av evalueringsprosessen betydelig. Innovasjon Norge jobber etter en etablert evalueringsprosedyre som krever samhandling både internt, mot beslektede aktører og mot departementene. Innovasjon Norge utvikler nå en egen strategi for evalueringer. Denne strategien vil være tett koblet til en ny overordnet strategi for Innovasjon Norge som helhet. Læring i denne sammenheng krever at man evner å heve blikket og fange opp beslektet lærdom i andre organisasjoner og land. Denne evnen er nødvendig så lenge de ideelle «metaevalueringene» ennå ikke har funnet sin form.

Modeller for organisering

Det kan være flere modeller for hvordan evalueringsarbeidet organiseres. I Innovasjon Norge har vi en enhet som har kompetanse på det evalueringsfaglige (selve evalueringene settes uten unntak ut til eksterne miljø), men som ikke har noe eierskap til de ulike virkemidlene som evalueres – og som heller ikke har behov for å forsvare disse. Ledelsen i Innovasjon Norge er svært opptatt av å få saklige kritiske resultater, som kan gi oss nødvendig faglig utvikling. Evalueringer som ikke evner det, gir lite bidrag til læring.

Nasjonal koordinering av evalueringsvirksomheten

Når det gjelder nasjonal koordinering, har vi et nyttig nasjonalt organ, EVA-forum, som har eksistert i mer enn ti år. Her er både SSØ (Senter for statlig økonomistyring), Forskningsrådet, Innovasjon Norge, Riksrevisjonen, Norad, departementene m.v. med. Intensjonen er å bidra til koordinering, syntetisering og læring på tvers, både med hensyn til resultater og metodeutvikling. EVA-forum tar også initiativ til evalueringsoppdrag som omhandler overordnede faglige metodiske spørsmål. En gang i året arrangeres EVA-seminar hvor både forskere/evaluerere og bestillere deltar. Det vil etter mitt syn være bedre å styrke og videreutvikle dette eksisterende nasjonale evalueringsorganet, enn å etablere nye for å sikre en god og syntetiserende evalueringspraksis.

Avveiningenes «svøpe»

Generelt er det mange utfordringer knyttet til evaluering av virkemidler, det gjelder ikke minst avveininger av faglig og metodisk karakter. Å velge det «riktige» i alle faser og i enhver sammenheng, skal godt gjøres. Enhver som har jobbet med evalueringer over en viss tid – på den ene eller den andre siden av bordet – innser det. Innovasjon Norge har stor evalueringsaktivitet og har utarbeidet sin egen «policy» for gjennomføring av evalueringer. Det finnes knapt noen evaluering der man ikke kan oppdrive et eller annet å sette fingeren på. Det er avveiningenes «svøpe».

1) Spesielt om etablererstipend og addisjonalitet: I kommentaren til Etablererstipendevalueringen viser Spilling til at addisjonaliteten er lav. Dette er ikke den fulle og hele sannheten. Situasjonen er at det har vært stor variasjon i andelen høy addisjonalitet de tre siste årene vi har undersøkt (Kilde: Innovasjon Norges Kundeeffektundersøkelser). I årene 2004, 2005 og 2006 har tallene økt fra 30, 50 til nesten 60 prosent addisjonalitet. Innovasjon Norge har m.a.o. blitt stadig mer utløsende, også når det gjelder stipendordningene.

Gry Elisabeth Monsen er seniorrådgiver med ansvar for evalueringsvirksomheten i Innovasjon Norge.

Fra arkivet Volvoavtalen

I 1978 undertegnet det svenske Volvo-konsernet og den norske stat en høyst uvanlig avtale. Volvosjefen Pehr G. Gyllenhammar var initiativtager. Han lanserte «... ideer kring norsk kapital i Volvo og industriell aktivitet i Volvo i Norge». Det svenske konsernet ønsket også en andel av norsk sokkel mot eierandeler i Volvo.

På norsk side viste regjeringen betydelig interesse for saken. Det gjaldt ikke minst statsminister Odvar Nordli. Det ble bl.a. satt ned et forhandlingsutvalg med Jens Christian Hauge som leder for de hemmelige forhandlingene. I mai 1978 var en prinsippavtale klar, og i desember kunne undertegningen i Parkveien skje.

Avtalen inneholdt bl.a. følgende: Et Norsk Volvo A/S skulle opprettes, 50 prosent privat og 50 prosent statlig. Samlet skulle det skaffes 750 millioner svenske kroner fra Norge. Det skulle bli langsiktige leveranser av råolje og oljeprodukter til Sverige, samtidig som det skulle åpnes for store leveranser av tømmer til norsk industri. En maskinfabrikk skulle flyttes til Norge. Mye av Volvos utviklingsarbeid skulle også samles i Norge – noe mange så som rosinen i pølsen. Per Kleppe bemerket i sine memoarer: «For Nordli var det uten tvil et høydepunkt i hans karriere.»

Men det ble ingen avtale. Det svenske Aktiesparernes Riksförbund gikk imot – nordmennene hadde fått en for gunstig avtale. Også Marcus Wallenberg var kritisk. I Norge var motstanden mindre.

Per Kleppe beklager i sine memoarer at avtalen løp ut i sanden. Han så de største fordelene i at man kunne gi norsk næringsliv tilgang til et avansert industrielt miljø og til et internasjonalt markedsføringsapparat. Det kunne ha gitt et norsk-svensk samarbeid ut over det beskjedne nordiske samarbeidet som man allerede hadde. Kleppe bemerket for øvrig at avtalen trolig var spesielt gunstig for Norge.

Hans Skoie

Evaluering av politiske virkemidler

Evalueringsfeltet lukkes

Evaluering av politiske virkemidler reduseres ofte til enkle og summariske rapporter av målbare størrelser. Manglende offentliggjøring av evalueringsrapporter er også et tilbakevendende problem. Lukkethet forringer kunnskapsbygging og kvalitetssikring.

GRY AGNETE ALSOS

Enkle, summariske evalueringsrapporter endrer *evalueringen*es innhold og bruksområde, og reduserer deres verdi som kilde til læring og videre utvikling.

Tradisjon for forskningsbasert evaluering

Et hovedformål med evaluering er tross alt å skape ny kunnskap om hvordan et tiltak eller virkemiddel fungerer med den hensikt å lære. Det har derfor vært tradisjon for at en betydelig del av evalueringene har vært gjennomført med basis i forskning. Forskningsmiljøene har gjennomført evalueringer som en del av en prosjektportefølje som også består av rene forskningsoppdrag og kunnskapsbygging innenfor samme temaområde. Dette har vært en viktig arena for den kritiske samfunnsforskningen, et område for debatt om samfunnsstrukturer og politikk basert på et faglig fundament.

Evalueringer av offentlige politikk og offentlige virkemidler er imidlertid også i økende grad interessant for kommersielle aktører. Ønsket om å kutte kostnader i evalueringsbudsjettet og begrenset bevissthet om hva en evaluering bør være og hvordan den bør brukes, medfører for lite fokus på evalueringenes faglige fundament. Dette påvirker mulighetene for læring og videre utvikling. Det reduserer evaluerers rolle som konstruktiv kritiker. Evaluering blir et ritual i stedet for kilde til læring.



Illustrasjon: Corbis/Scanpix

Prinsippet om etterprøvbarehet i fare

En god evaluering bør bygge på tidligere kunnskap på feltet, ha et design som sikrer representative og pålitelige resultater, inneholde kritisk vurdering og analyse av empirisk materiale, samt konklusjoner som tydelig bygger på analysen. Et viktig kriterium er etterprøvbarehet, slik at andre kan vurdere om evalueringen har vært gjennomført på en tilfredsstillende måte og eventuelt påpeke mangler og svakheter. Evne til en kritisk refleksjon som går ut over de mest åpenbare problemstillingene, er en styrke.

En enkel gjennomgang av noen av rapportene som er levert fra norske evalueringsprosjekter uten forsknings-

tilknytning gjennomført den siste tiden, indikerer imidlertid at de langt fra tilfredsstillende de kriteriene som er nevnt:

- få eller ingen referanser til tidligere kunnskap på feltet
- metodisk framgangsmåte er dårlig dokumentert og kan ikke etterprøves
- analysene er enkle, til dels unyanserte og mangler ofte refleksjon
- resultater og konklusjoner er ikke holdt opp mot annen kunnskap på feltet

Dette er noe bestillere og evaluerere i fellesskap må ta ansvar for.

Også forskningsbaserte evalueringer kan av og til ha dårlig kvalitet. Imidlertid fører en god forskningstilknytning med seg noen viktige faktorer som vil bidra til kvalitetssikring. I tillegg til faglig forankring, gjelder prinsippet om etterprøvbarehet og prinsippet om offentliggjøring. Når metoder og empirisk grunnlag blir redegjort for og evalueringsrapportene blir offentliggjort, utsettes evalueringen for mulighet til offentlig kritikk og debatt.

Prinsippet om offentliggjøring i fare

Evaluering av offentlige reformer, tiltak og virkemidler har offentlighetens interesse.

Åpenhet om hvordan virkemidlene fungerer og hvilke resultater de gir, er et viktig demokratisk prinsipp. Forskningsmiljøene har en viktig oppgave i å formidle forskningsresultater til allmennheten. De skal bidra til å bygge

kunnskapsallmenningen. Hovedprinsippet er at forskningsresultater gjøres offentlig tilgjengelige. Konsulentselskapene har lagt seg på en mer lukket praksis. Som en hovedregel offentliggjøres bare resultatene dersom oppdragsgiver velger å offentliggjøre, og blir mange ganger ikke gjort allment tilgjengelige.

For bestiller av evalueringer kan dette virke besnærende. Når oppdragsgiver har kontroll over offentliggjøringen, kan man fritt velge hvilke resultater som skal offentliggjøres. For allmennheten er dette imidlertid betenkelig. Prinsippet om full offentlighet og etterprøvnbarhet av forutsetninger, metoder og resultater er avgjørende for å sikre offentlighetens interesse. Offentliggjøring er også en viktig kvalitetssikringsmekanisme.

Offentlig tilgang til evalueringsrapportene er dessuten viktig for byggingen av kunnskapsallmenningen. Tilgjengelige rapporter kan brukes av allmennheten når lignende tiltak eller virkemidler skal utformes, som grunnlag for synspunkter i den offentlige debatten, og som grunnlag i forbindelse med nye evalueringer eller forskning. På denne måten kan en unngå fragmentering og bygge helhetlig kunnskap, selv om forskningen og evalueringen utføres av ulike aktører.

De gode eksemplene

Selv om deler av evalueringsfeltet preges av oppdrag med svak faglig forankring, finnes det også gode eksempler på bestillinger av forskningsbaserte evalueringer. For *Kunnskapsløftet* utarbeidet Utdanningsdirektoratet rammer for et evalueringsprogram der forskningsmiljøene med basis i faglig kompetanse utarbeidet og konkurrerte om prosjekter. Det har resultert i flere faglig sett gode evalueringsprosjekter med stort potensial for kunnskapsbygging og læring. Her kan det være inspirasjon å hente for andre bestillere av evalueringer, også på det næringspolitiske området.

Gry Agnete Alsos er administrerende direktør ved forskningsstiftelsen Nordlandsforskning.

Feil om regionale forskningsfond

– Regionale forskningsfond var tema i forrige nummer av *Forskningspolitikk*. Analysene er interessante, men i konklusjonene konstrueres motsetninger som verken forvaltningsmeldingen eller Forskningsrådets utredning om fondene gir grunnlag for, skriver statssekretær Janne Sjelmo Nordås i Kommunal- og regionaldepartementet (KRD). Her følger noen klargjøringer.

JANNE SJELMO NORDÅS

For det første: Regionale forskningsfond gjør ikke nasjonal FoU-politikk mindre viktig. Fondene skal supplere, ikke erstatte, nasjonal politikk. Forvaltning av fondene må skje i forståelse mellom regionene og Norges forskningsråd slik at kobling og samvirke mellom nasjonale og regionale virkemidler sikres. Fondene skal stimulere kompetanseutvikling og verdiskaping som tar utgangspunkt i regionale behov. Det er bra for regionene, og det er selvsagt viktig nasjonalt.

For det andre: Kvalitetsaspektet og forskningens internasjonale vesen er viktige hensyn og vil ikke forringes med regionale forskningsfond. Internasjonaliseringen gjør tvert om regional nærhet og forankring mer aktuelt enn tidligere. Når kunnskap og marked veves tettere sammen globalt, blir regional forankring av kunnskapsmiljøer viktigere. I den enkelte region blir kombinasjoner av kompetanse, tradisjoner for samarbeid og holdninger til nyskaping sentrale kvaliteter. Derfor må samspillet mellom næringsliv og FoU ta utgangspunkt i lokale fortrinn.

Fylkeskommunens sentrale rolle

Regionale forskningsfond er et grunnleggende nytt virkemiddel som fylkeskommunene må gripe tak i, sammen med forskningsinstitusjoner og andre aktører som er opptatt av kunnskapsutvikling.

Fra Nordland har jeg sett verdien av at fylkeskommunen engasjerer seg i kompetanse- og kunnskapsutviklingen i fylket. Her satses det på kunnskapsbasert fornying og utvikling. Og for å trekke fram naboen i sør: I utviklingen av det suksessrike IT-miljøet i Trondheim og Trøndelag har fylkeskommunene og Trøndelagsrådet gitt viktig drahjelp.

Større nærhet mellom bevilgende organer og brukere er et klart gode med fondene. Fylkeskommunen blir en viktigere aktør i dette regionale partnerskapet, i et samarbeid hvor forskningsinstitusjonene, næringslivsaktørene og kommunene blir sentrale. Det tilsier at fylkeskommunene må videreutvikle sine strategier, basert på utfordringer og mål i regionen.

Regionale forskningsfond gir mer kraftfulle virkemidler for å nå regionale og lokale mål. Samtidig må vi selvsagt ha forvaltningsmessige rammer som skiller «bukken fra havresekken» i det daglige, operative arbeid.

Regjeringen ikke konkludert

Forskningsrådets utredning om fondene har nå vært på høring, og det er gjennomført en høringskonferanse. Uttalelsene er offentliggjort på KRDs nettside, men er ikke oppsummert ennå. Jeg er spent på tilbakemeldingene på hvordan slike fond kan stimulere utviklingen i den enkelte region. Når vi skal utvikle et nytt virkemiddel som involverer ulike sektorer, blir høringsuttalelsene viktige.

Forskningsrådet har gjort en god jobb med utredningen. Konklusjonene er klare og gir et godt grunnlag for diskusjon og høring før regjeringen tar stilling. Forskningsrådet foreslår blant annet 5–7 fond, regjeringen har ikke fastsatt antall. Rapporten er viktig og omfatter sentrale spørsmål som må avklares før forvaltningsreformen iverksettes 1.1.2010.

Janne Sjelmo Nordås er statssekretær i Kommunal- og regionaldepartementet.

Læring og innovasjon i det mangfoldige Europa

– Økonomer flest godtok den amerikanske bedømmelsen av de europeiske økonomiene som sklerotiske og rigide. Gjennom empirisk analyse insisterer derimot denne antologien på at Europa preges av mangfold, skriver anmelderen Lars Mjøset.

Edward Lorenz & Bengt-Åke Lundvall, editors,
How Europe's Economies Learn: Coordinating Competing Models, Oxford: Oxford University Press 2006, 451 ss.

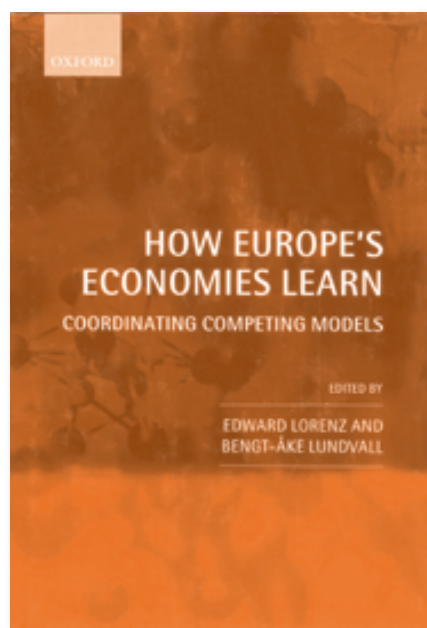
LARS MJØSET

Antologien – «edited volume» – kommer i miskreditt ettersom forskerne internaliserer tellekantsystemet. Kanskje det er like bra. Antologiformen er ofte den raskeste måten å få ut forskningsresultater på: alle får være med og det er ikke tid nok til at prosjektets koordinatorer kan redigere og kommentere nok til at bidragene bygger opp om hverandre.

Det alleuropeiske forskningssamarbeidet under EUs rammeprogrammer har sikkert vært et gode for samfunnsforskningen. Men rapporteringen tar altfor ofte antologiform. Artiklene har en viss tematisk enhet, men de enkelte

Lundvall har siden 1970-tallet vært ledende i Aalborg-skolen, en gruppe uortodokse økonomer

forskerne skriver som regel om hver sine land, disposisjon og innhold er ikke stramt koordinert, og redaktørene er ikke skjerpet nok til å bidra med



omfattende og dyptpløyende innledninger.

Siden antologien *How Europe's Economies Learn* er resultat av prosjektet *Labour, Organization and Competence in National Innovation Systems* under EUs sjette rammeprogram, og siden den knyttes til Lisboa-deklarasjonen om at Europa skal «bli den mest konkurransedyktige og kunnskapsbaserte økonomi i verden», må vi spørre oss om den virkelig representerer et unntak i denne sjangeren – antologier som kvitterer for store forskningsmidler ved å flagge begreper som myndighetene liker.

Innovasjon er noe så uvanlig som et samfunnsvitenskapelig tema som alle parter gjerne ser utforsket, hvem de enn er; fagforeninger, departementer (med mulig unntak for det norske finansdepartementet!), arbeidsgiverforeninger, frivillige organisasjoner eller sosiale bevegelser. Som regel angår samfunnsforskning felter preget av større eller mindre grad av intern konflikt. Innovasjonsforskningen har stor oppslutning hos de forskjelligste mottakere. Bare internt i samfunnsvitenskapen skaper den konflikt, for den går på tvers av kløften mellom økonomisk og ikke-økonomisk forskning og tvinger fram spørsmålet om hvilken økonomisk forskning som fungerer i tverrfaglige prosjekter.

Dette er ikke stedet for å gå inn på debatten mellom ortodokse og kjettere i samfunnsøkonomifaget. Kjetterske økonomer og deres ikke-økonomiske samarbeidspartnere bidrar i denne antologien. Kjernen i forskergruppen har lang fartstid innenfor innovasjonsstudiene. Bengt-Åke Lundvall har siden 1970-tallet vært ledende i Aalborg-skolen, en gruppe uortodokse

Innovasjonsforskningen har stor oppslutning hos de forskjelligste mottakere. Bare internt i samfunnsvitenskapen skaper den konflikt ...

Det kreves raskere endringer, flere må omstille seg og lære, derav Lundvalls samtidsfortolkende begrep om læringsøkonomi.

økonomer (opprinnelig tilknyttet det tverrfaglige «Institut for Produktion») som definerte begrepet nasjonale innovasjonssystemer for å understreke at økonomier med høyt lønnsnivå burde oppgradere sin evne til nyskaping heller enn å prøve å justere ned lønnskostnadene!

I tiden før «dot-com-krisen» feiret man 1990-tallets «new economy». Økonomer flest godtok den amerikanske bedømmelsen av de europeiske økonomiene som sklerotiske og rigide. Gjennom empirisk analyse insisterer derimot denne antologien på at Europa preges av *mangfold*. Bidragene søker strukturer i mangfoldet, de skal spesifisere hva Europas kompleksitet består i. Globalisering, deregulering og informasjonsteknologisk revolusjon eliminerer ikke mangfoldet, men skaper et nytt mangfold. Det kreves raskere endringer, flere må omstille seg og lære, derav Lundvalls samtidsfortolkende begrep om læringsøkonomi. Her teller innovasjonsevne og strukturer som påvirker fordelingen av fordeler og ulemper ved omstillingen. Indikatorer for forskning og høyere utdanning er til liten hjelp her, man må studere både «kvalifikasjonene og motivasjonen til de ansatte, så vel som særtrekk ved forholdene innad i og mellom organisasjoner».

Antologien utvider studiet av nasjonale innovasjonssystemer til en mer integrert forståelse av «nasjonale systemer for kompetansebygging». Mens det tidligere studiet av nasjonale innovasjonssystemer handlet om læring basert på STI (science, technology, innovation), utvides perspektivet nå til læring basert på DUI (doing, using, interacting). Innovasjon knyttes til sosial kapital, spesifisert som interaktiv læring innenfor og mellom organisasjoner. «Uformell erfaringsbasert læring» er med på å bestemme et lands

eller et distrikts innovasjonsprofil. Flere av bidragene i antologien kartlegger således hvilke kapasiteter et land har i form av organisasjonsstruktur og institusjoner som påvirker arbeidsstyrkens evne til læring og omstilling.

Analysene kobler omstillingspress, innovasjonsevne og fordeling av «fordeler» og «ulemper». Redaktørenes typologi for sistnevnte ender opp i nærheten av velferdsstatsforskningens distinksjon mellom en nordisk, en anglosaksisk, en kontinental, og en søreuropeisk modell. I det anglosaksiske tilfellet er løsningene individuelle, i Norden er de knyttet til en velferdsstat finansiert av et universelt skattesystem, i de kontinentaleuropeiske regimene beror de på et ansettelsesbasert pensjonssystem, og i Sør-Europa vedvarer familien som redistribusjonssentral.

Bidragene i antologien kombinerer samfunnsvitenskapelige studier av bedriftsledelse, økonomi, utdanning, arbeidsmarked, innovasjon, offentlig og privat virksomhetsstyring og sosialpolitikk. Redaktørene markerer fellestrekk med todelingen mellom koordinerte og liberale markedsøkonomier innenfor litteraturen om «kapitalismens mangfold». Men egentlig går de i retning av mer subtile typologiske kart over Europas strukturerte mangfold. Dette gjelder ikke minst i deres typologiske skisse av organisasjonsformer som gir opphav til forskjellige typer innovasjonsvirksomhet. De fire typene (profesjonelt byråkrati, maskinbyråkrati, fungerende adhokrati og J(apan)-form) etableres i rommet mellom fire egenskaper (kunnskap, arbeidsmarked, arbeidsorganisering, utdanning) ved organisasjoner.

Det å bygge typologier er en egen samfunnsvitenskapelig kvalifikasjon som våre nåværende fagplaner ikke bygger godt nok opp under. Mange forskere nøler med å forlate den enkle todelingens verden i favør av mer nyanseerte typologiske kart. Noen hevder at slike kart er statiske og fort utdateres. Men typologier kan knyttes til dynamikk. Til det kreves bevisst arbeid med periodisering, samt med vedlikehold og oppgradering. Slik omsorg har man for store datasett, mens vi behandler våre typologier stemoderlig. Lundvall

og Lorenz ønsker seg et nettverk av EU-finansierte «European Observatory of Learning, Innovation, and Competence Building Systems» (EUROLICS). Får de det, bør slik videreutvikling av typologier stå sentralt der.

Når det gjelder Lisboa-målene, ønsker ikke forskerne å idealisere «best practices». Ifølge forfatterne skjer læring best ved at strategier som har vist seg å fungere i bestemte nasjonale

Men egentlig går forfatterne i retning av mer subtile typologiske kart over Europas strukturerte mangfold.

sammenhenger, prøves ut i andre kontekster, vel og merke under forutsetning av at disse er grundig analysert i sammenliknende perspektiv. Dette er læring ved sammenlikning, ikke ved *benchmarking*.

Heller enn å gi seg inn i den sterile debatten om hvordan *nasjonale innovasjonssystemer* nå en gang skal defineres eksakt, bruker Lundvall begrepet som en «sensitiverende» term i jakten på faktorene bak mangfoldet av innovasjonsprofiler i Europa. Det store typologiserende arbeidet står fortsatt ugjort. Man kunne antyde at Lundvall for lengst har fylt opp sin kvote for antologier. En forsker i sin beste modne alder, og med hans tyngde, burde oppsummere sin forskning i det store verket om den moderne verdensøkonomiens forskjellige innovasjonssystemer! Det virker som dette ikke ligger for en forskningsentreprenør og *networker* som han.

Som en dreven orkesterleder plukker Bengt-Åke Lundvall medmusikanter og utgir nok en gang, nå sammen med Edward Lorenz, de samlede improvisasjoner som antologi. Når det likevel ikke blir for lettvinnt, er det fordi Lundvall er en god arrangør. Antologien er tilstrekkelig velkomponert til å fortjene vår oppmerksomhet.

Lars Mjøset er professor i sosiologi ved Universitetet i Oslo.

Storstilt evaluering av forskning i Finland



Illustrasjon: Corbis/Scanpix

SIGHT 2009 er tittelen på et omfattende evalueringsprosjekt som Finlands Akademi gjennomfører i samarbeid med eksperter fra en rekke ulike disipliner, nasjonalt og internasjonalt. Evalueringen av forskning og forskningsinstitusjoner i Finland skal bl.a. gi svar på:

- Finlands evne til å utnytte globale forskningsressurser
- Kvaliteten på det internasjonale forskningssamarbeidet og synergien med nasjonal forskningsinnsats
- Kvaliteten på finske universiteter i internasjonalt perspektiv
- Kvaliteten på Finlands strategiske forskningssentre.

Endringene i internasjonal forskning og forskningsorganisering så vel som endringene i det finske forskningssystemet danner bakteppe for evalueringen. Prosjektet har pågått en stund og planlegges ferdigstilt høsten 2009. Mer om Sight 2009 på <http://www.aka.fi>

Privat sektor trekker

Stadig flere teknologer, humanister, jurister og realister finner veien til privat sektor. En fersk analyse av situasjonen i Norge viser at det har vært en kraftig økning i andelen nyutdannede som har gått til private virksomheter. Andelen som fant arbeid i privat sektor, økte fra 27 prosent i 1974 til 50 prosent i 2005. Med unntak for landbrukskandidater, har andelen økt betydelig for alle grupper med

høyere utdanning. Rapporten viser til at økende etterspørsel etter akademikere i privat sektor og en betydelig lønnsforskjell mellom offentlig og privat sektor, er viktige drivkrefter bak denne utviklingen. NIFU STEP-rapport (14/2008) *Flere nyutdannede velger privat sektor* kan lastes ned fra <http://www.nifustep.no>

Universitets- og høyskole-Norge har talt!

Knappt en høyskole eller et universitet har unnlatt å delta i diskusjonen i kjølvannet av Stjernø-utvalget. Nå har Universitets- og høyskolerådet (UHR) som representerer universitetene og høyskolene i Norge, avgitt sin høringsuttalelse. Vi vil tro denne uttalelsen veier tungt når Kunnskapsdepartementet skal arbeide videre med saken. I høringsuttalelsen tar UHR avstand fra Stjernø-utvalgets forslag om storstilte tvangssammenslåinger av universitetene og høyskolene i Norge. Om kravene til universitetsstatus heter det følgende:

«Universitets- og høyskolerådet kan ikke slutte seg til Stjernø-utvalgets forslag til nye kriterier for å bli universitet. UHR mener at kravene for å bli universitet ikke bare må baseres på kvantitative tellesystemer. Det bør derfor ikke bare være antall doktorgrader som avgjør om en institusjon kvalifiserer til å bli universitet eller ikke. Det må være klare, kvalitative krav knyttet til stabilitet og robusthet i forskning og forskerutdanning over tid. Disse kvalitative kriteriene må utredes videre. Doktorgraden(e) må ha en tung faglig forankring ved institusjonen, og det må gjøres en totalvurdering av institusjonens kvalitet og produktivitet. Undervisningen må være koblet med forskning på høyt nivå, og det må være et tilstrekkelig antall med kompetente vitenskapelig ansatte.»

Med uttalelsen fra UHR er høringen i etterkant av Stjernø-utvalget avsluttet. I høstens statsbudsjett vil Kunnskapsdepartementet redegjøre for oppfølgingen av Stjernø-utvalgets rapport. UHRs høringsuttalelse kan lastes ned fra <http://www.uhr.no/>

På linje med nobelprisene ...

Kavliprisene er tre internasjonale forskningspriser, hver på en million amerikanske dollar. Kategoriene er astrofysikk, nevrovitenskap og nanovitenskap. Prisene er opprettet av den norskfødte fysikeren og forretningsmagnaten Fred Kavli, og skal deles ut for første gang i Oslo høsten 2008 og deretter annet hvert år. Prisene deles ut av Det Norske Videnskaps-Akademi.

Det er etter hvert mange internasjonale priser som tar mål av seg til å konkurrere med nobelprisene i prestisje. Langt fra alle klarer det. Flere forhold tilsier likevel at Kavli-prisene muligens vil kunne heve seg til et nobelnivå, hevdet preses i Det Norske Videnskaps-Akademi, Jan Fridtjof Bernt, ved presentasjonen av prisene i fjor høst (forskning.no, 10.09.07):

– For det første fordi de deles ut i velvalgte disipliner, for det andre fordi det rent pengemessig dreier seg om store pengesummer – og for det tredje fordi det står en stor og prestisjetung stiftelse bak, nemlig The Kavli Foundation. Bernt mener prisene videre vil hente sin prestisje fra selve tildelingsprosessen. I de tre fagkomiteene som beslutter hvem som til sist mottar utmerkelsene, sitter faglig svært tunge aktører, hvorav flere nobelprisvinnere. Bernt mener dessuten at Kavli-prisene vil bli viktige også fordi de er «ekstremt fremtidsrettede», og gis i fagdisipliner som ikke omfattes av nobelprisene.

Blant vinnerne, offentliggjort i mai i år, finner vi en skandinavor, Sten Grillner, fra Karolinska Institutet i Sverige (nevrovitenskap).



Kvinner på frammarsj (også ved NTNU)

Kvinneandelene øker på alle stillingsnivåer i akademien, og blant studentene er kvinnene nå i flertall. Som kjent er det imidlertid store forskjeller mellom institusjonene og mellom fagområdene.

HEBE GUNNES

Foreløpige tall for 2007 viser at kvinneandelen for det faste vitenskapelige/faglige personalet i UoH-sektoren var 39 prosent i 2007. 18 prosent av professorene var kvinner, mot 35 prosent av førsteamanuensene. Forskjellene mellom institusjonene er likevel betydelige. Figurene under viser andel kvinner og menn på ulike nivå på karrierestigen i 2007, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU) framstår ikke overraskende som en relativt mannsdominert institusjon. Mens 22 prosent av professorene ved Universitetet i Oslo var kvinner i 2007, var tilsvarende andel 14 prosent ved NTNU. For første gang var det imidlertid flere kvinner enn menn blant stipendiatene i UoH-

sektoren, men ikke ved alle læresteder. NTNU var for øvrig det eneste universitetet med flere mannlige enn kvinnelige studenter høsten 2007.

Stort erstatningsbehov

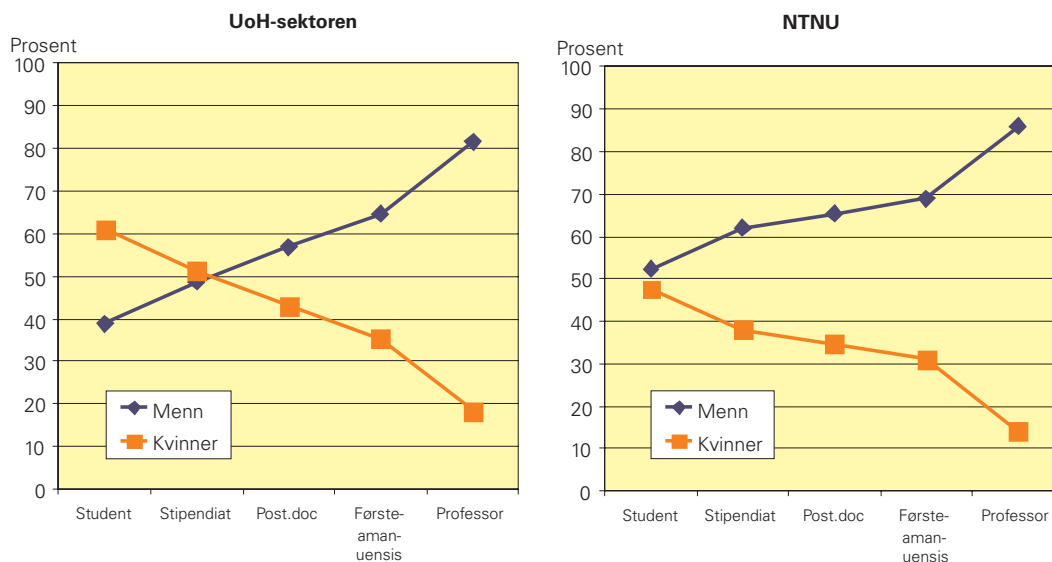
I dag er kvinnene i flertall blant studentene, men dette er et relativt nytt fenomen. Først på begynnelsen av 1990-tallet var det flest kvinner blant uteksaminerte kandidater innenfor humaniora og samfunnsvitenskapelige fag. Mange av de som er professorer i dag, var studenter på 1970-tallet, da lå kvinneandelen blant uteksaminerte kandidater på under 30 prosent. På samme tidspunkt var kvinneandelen blant rekruttene 15 prosent. Det har dermed vært relativt få kvalifiserte kvinner. Tidene endrer seg – i dag vet

vi at kvinner i noe større grad enn menn planlegger en karriere innenfor akademien. Kvinner er dermed muligens i større grad villige til å stå lenger i en midlertidig stilling i påvente av en fast jobb enn hva menn er. Og ledige stillinger vil etter alle solemerker åpenbare seg i stort monn framover: I 2007 var 58 prosent av professorene i UoH-sektoren 55 år eller eldre, erstatningsbehovet vil bli betydelig.

Se f.eks. Hebe Gunnæs og Elisabeth Hovdhaugen: Karriereløp i akademien. Statistikkgrunnlag utarbeidet for Komite for integreringstiltak – Kvinner i forskning, NIFU STEP, Rapport 19/2008.

Hebe Gunnæs er ansatt ved NIFU STEP.

Andel kvinner og menn på ulike nivå på karrierestigen i 2007¹.



¹Foreløpige tall

Kilder: NIFU STEP/Forskerpersonalregisteret og DBH